

VAASAN YLIOPISTO

KAUPPATIETEELLINEN TIEDEKUNTA

TALOUSTIEDE

Mari Pouttu

**SUOMALAISTEN TALOUDELLINEN LUKUTAITO SEKÄ
ELÄKESÄÄSTÄMINEN**

Taloustieteen
pro gradu -tutkielma

Taloustieteen maisteriohjelma

VAASA 2019

SISÄLLYSLUETTELO	sivu
1. JOHDANTO	11
2. TALOUDELLINEN LUKUTAITO	13
2.1 Taloudellisen lukutaidon määritelmä	14
2.2 Taloudellinen käyttäytyminen ja asenteet	15
2.2.1 Taloudellinen käyttäytyminen	15
2.2.2 Taloudelliset asenteet	16
2.3 Taloudellisen lukutaidon mittaaminen	16
2.4 Taloudellisen lukutaito kansainvälisesti	19
2.5 Sukupuolten erot taloudellisessa lukutaidossa	22
2.6 Toimenpiteet Taloudellisen lukutaidon edistämiseksi	26
2.6.1 Kehys taloudelliselle lukutaidolle	27
3. ELÄKE	29
3.1 Eläke Suomessa	29
3.1.1 Eläkkeelle jäännin lykkääminen	29
3.1.2 Elinaikakerroin	30
3.1.3 Keskimääräiset eläkkeet Suomessa	31
3.2 Eläkesäästäminen	31
3.2.1 Miksi eläkesäästäminen epäonnistuu?	33
3.3 Taloudellinen lukutaito ja eläkesäästäminen	34
4. TUTKIMUKSEN AINEISTO JA MENETELMÄT	36
4.1 Aineisto ja menetelmät	36
4.2 Muuttujat	37
4.2.1 Taloudellisen tietämyksen muuttujat	37
4.2.2 Taloudellisen käyttäytymisen muuttujat	37
4.2.3 Taloudellisten asenteiden muuttujat	38
4.2.4 Eläkesäästämisen muuttujat	38
5. TUTKIMUKSEN TULOKSET	40

5.1	Taloudellinen lukutaito	40
5.1.1	Taloudellinen käyttäytyminen	44
5.1.2	Taloudelliset asenteet	45
5.2	Eläkesäästäminen	46
5.3	Regressiomallit	57
6.	YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	65
	LÄHDELUETTELO	67
	LIITTEET	71
	Liite 1. Lusardin ja Mitchellin (2011) kehittelemät kysymykset	71
	Liite 2. Taloudellisen tietämyksen kysymykset	72
	Liite 3. Taloudellisen käyttäytymisen kysymykset	74
	Liite 4. Taloudellisten asenteiden kysymykset	77
	Liite 5. Eläke	78

KUVALUETTELO

Kuva 1 Taloudellisen lukutaidon jakautuminen.	22
Kuva 2 Kehyksen yleinen muodostuminen.	28
Kuva 3 Esimerkki lykkäyskorotuksesta.	30

TAULUKKOLUETTELO

Taulukko 1 Taloudellisen tietämyksen jakaantuminen sukupuolen mukaan	23
Taulukko 2 Taloudellisen käyttäytymisen jakaantuminen sukupuolen mukaan	23
Taulukko 3 Taloudelliset asenteet sukupuolittain	24
Taulukko 4 Keskimääräinen taloudellinen lukutaito sukupuolen mukaan	25
Taulukko 5 Kansallisen strategian tila	26
Taulukko 6 Taloudellisen tietämyksen oikeiden vastaajien prosenttiosuus.	40
Taulukko 7 Montako taloudellisen tietämyksen kysymystä oikein?	43
Taulukko 8 Taloudellista käyttäytymistä kuvaavien väittämien kanssa samaa mieltä	44
Taulukko 9 Taloudellisten asenteiden väittämien kanssa erimieltä	45
Taulukko 10 Oletko koskaan ajatellut, kuinka paljon sinun pitäisi säästää kokonaisuudessaan eläkeikää varten?	47
Taulukko 11 Kun ajattelet tavoittelemasi eläkkeen tasoa, koetko..	49
Taulukko 12 Mistä syystä koet, ettet säästä eläkettä varten riittävästi?	51
Taulukko 13 Missä iässä mielestäsi henkilön pitäisi ruveta suunnittelemaan omaa eläkettään varten?	52
Taulukko 14 Millä tavoin olet varautunut tai aiot varautua eläkkeelle siirtymiseen?	54
Taulukko 15 Kuinka paljon arvioit saavasi lakisääteistä eläkettä kuukaudessa?	55
Taulukko 16 Kuinka varma olet siitä, että pystyt eläkkeellä ollessasi ylläpitämään halutunlaista elintasoa?	57

Taulukko 17 Regressiotaulukko, jossa selitettävänä muuttujana "Oletko koskaan ajatellut, kuinka paljon sinun pitäisi säästää kokonaisuudessaan eläkeikää varten?"	60
Taulukko 18 Regressiotaulukko, jossa selitettävänä muuttujana "Missä iässä mielestäsi henkilön pitäisi ruveta suunnittelemaan omaa eläkettään varten, vastauksena alle 40-vuotiaana."	62
Taulukko 19 Regressiotaulukko, jossa selitettävänä muuttujana "Kun ajattelet tavoittelemasi eläkkeen tasoa, koetko säästäväsi liian vähän?" (k30)	64

VAASAN YLIOPISTO**Kauppätieteellinen tiedekunta**

Tekijä:	Mari Pouttu	
Tutkielman nimi:	Suomalaisten taloudellinen lukutaito sekä eläkesäästäminen	
Ohjaaja:	Panu Kalmi	
Tutkinto:	Kauppätieteiden maisteri	
Yksikkö:	Taloustiede	
Koulutusohjelma:	Taloustieteen maisteriohjelma	
Aloitusvuosi:	2016	
Valmistumisvuosi:	2019	Sivumäärä: 79

TIIVISTELMÄ

Tässä tutkielmassa tarkastellaan suomalaisten taloudellista lukutaitoa sekä eläkkeelle säästämistä. Taloudellinen lukutaito on kuluttajalle tärkeä arkielämän taito, sillä sen avulla kuluttaja pystyy arviomaan hänelle edullisia taloudellisia päätöksiä. Suomessa on eläkejärjestelmä, joka takaa, ettei kukaan eläkkeelle siirtyessään jää tyhjän päälle, mutta myös Suomessa vapaaehtoinen eläkesäästäminen on tullut koko ajan tärkeämmäksi.

Tutkimuksessa tutkitaan vaikuttaako taloudellinen lukutaito eläkesäästämiseen, ja millä tavoin sukupuoli, ikä tai tulotaso vaikuttaa eläkesäästämisen ajatteluun, siihen minkä ikäisenä eläkkeelle tulisi alkaa säästämään sekä siihen tuntee säästävänsä liian vähän haluamaansa eläketasoon nähden. Tutkimuksen aineistona on käytetty Kalmin ja Ruuskasen (2015) tekemää ensimmäistä Suomessa tehtyä kansainvälisestivertailukelpoista aineistoa, joka on mitannut suomalaisten taloudellista lukutaitoa. Tässä tutkielmassa on Kalmin ja Ruuskasen aineistoa analysoitu regressioanalyysin avulla.

Tutkielmassa havaitaan, että suomalaisilla on hyvä taloudellinen lukutaito. Tutkimuksen mukaan suomalaisista jopa noin yksi kolmasosa on taloudellisesti lukutaitoinen. Tämä on kansainvälisesti mitattuna hyvä tulos, ja Suomi onkin yksi maailman taloudellisesti lukutaitoisimmista maista. Tutkimuksessa havaitaan, että taloudellinen asenne on taloudellisen lukutaidon osa-alueista se, joka on merkitsevä muuttuja eläkesuunnittelussa. Ikä on merkitsevä muuttuja kaikissa tutkimuskysymyksissä. Sukupuoli ja tulotaso ovat myös osassa kysymyksissä merkitseviä muuttujia.

AVAINSANAT: Taloudellinen lukutaito, eläkesäästäminen, eläkesuunnittelu

1. JOHDANTO

Kuluttajalle on nykyään tarjolla entistä enemmän vaihtoehtoja mihin ja miten varansa käyttää tai sijoittaa. Myös erilaisten luottojen ja pikavippien saanti on helpottunut. Tämän vuoksi taloudellinen lukutaito on tärkeä osa kuluttajan elämää. Taloudellinen lukutaito sisältää kuluttajan tietoa, asennetta sekä käyttäytymistä talouden raha-asioiden ja päätöksien suhteen. Taloudellisen lukutaidon avulla kuluttaja osaa tehdä hänellä sopivia ja edullisia taloudellisia päätöksiä, jotka ovat pitkällä aikavälillä hänelle kannattavia, esimerkiksi eläkesäästämisen tarpeellisuutta pohtiessaan. Kuluttajan eläkesäästämisen tarpeellisuus on noussut lähiaikoina voimakkaasti esiin, muun muassa syntyvyyden laskun ja sen myötä eläkejärjestelmän kestävyys epävarmuuden vuoksi. Nämä seikat saattavat nostaa kuluttajan tarvetta säästää eläkettään varten. Taloudellista lukutaitoa on kansainvälisesti tutkittu paljon. Standard & Poor's on tehnyt tutkimuksen, jossa tutkittiin 140 maan taloudellista lukutaitoa. Heidän tutkimuksensa osoittivat, että ainoastaan yksi kolmasosa aikuisista on taloudellisesti lukutaitoinen. Myös kuluttajien eläkeiän varautumisen ajattelua on tutkittu eri valtioissa.

Tässä tutkimuksessa käytetään ensimmäistä Suomessa tehtyä kansainvälisesti vertailukelpoista taloudellisen lukutaidon tutkimusaineistoa. Samassa kyselyaineistossa on myös kysytty vastaajien aikeita omaan eläkesäästämiseensä. Tässä tutkielmassa tutkitaan, kuinka taloudellisesti lukutaitoisia suomalaiset ovat ja miten taloudellinen lukutaito eroaa eri ryhmien välillä, ja säästävätkö suomalaiset eläkettään varten. Tässä tutkimuksessa tutkitaan myös, mitkä tekijät ovat tilastollisesti merkitseviä eläkesäästämistä ajatellen. Taloudellinen lukutaito on kiinnostavaa ottaa mukaan tähän tutkimukseen, sillä on mielenkiintoista nähdä ovatko suomalaiset taloudellisesti lukutaitoisia ja vaikuttaako se eläkesäästämisen tarpeellisuuden ajatteluun.

Tutkimuksessa on kuusi lukua. Ensimmäisessä kappaleessa, johdannossa, käydään yleisellä tasolla tutkimusta läpi. Kappaleessa kaksi käsitellään taloudellista lukutaitoa, sitä miten se määräytyy ja mitä se sisältää. Käsitellään myös, kuinka taloudellista lukutaitoa voidaan mitata, ja millä tasolla taloudellinen lukutaito on kansainvälisellä tasolla. Kolmannessa kappaleessa mennään läpi Suomen eläkejärjestelmää sekä eläkesäästämistä.

Kappaleessa neljä mennään läpi tässä tutkimuksessa käytetyn aineiston koostumusta sekä käytettyjä menetelmiä. Kappaleessa viisi on tehty tutkimusta ensin suomalaisten

taloudellisesta lukutaidosta sekä sen jälkeen eläkesäästämisestä. Näiden jälkeen tutkitaan, mitkä muuttujat ovat tilastollisesti merkittäviä suomalaisten eläkesäästämisessä. Kappaleessa kuusi on tämän tutkimuksen yhteenveto sekä johtopäätökset. Lähteiden jälkeen tulee vielä tutkimuksen liitetiedostot.

2. TALOUDELLINEN LUKUTAITO

Yksilöt ovat kasvavassa määrin itse vastuussa heidän taloudellisesta tasapainostaan, mutta samalla sijoitusmarkkinat sekä sijoitustuotteet ovat muuttuneet entistä monimutkaisemmiksi. Säästäminen, lainaaminen ja portfolion muodostamispäätökset sekä muut taloudelliset päätökset vaativat ymmärrystä korkoa korolle -ilmiöstä sekä riskin hajauttamisesta. Myös lainarahan saamisen mahdollisuudet ovat kasvaneet huomattavasti. Säästäminen on sitä, että kuluttaa vähemmän kuin ansaitsee, ja varautuu tilanteeseen, kun tulot laskevat huomattavasti esimerkiksi eläkkeelle jäännin seurauksena. Säästämisspätökset ovat tietysti tulevaisuuteen suuntautuvia päätöksiä, ja tulevaisuus on tietysti epävarmaa, josta johtuu, että kuluttajien on kestävä säästäessään riskiä. (Lusardi 2015: 260-261.) Kuluttajien täytyy itse arvioida paljonko he voivat kuluttaa ja paljonko heidän täytyy säästää esimerkiksi eläkettään varten. Onko kuluttajilla tietoa ja taitoa tehdä näitä päätöksiä itse? (Lusardi 2008:2.)

Kuluttajan noussut vastuu omasta taloudestaan vaikuttaa myös kuluttajan itsensä lisäksi myös koko yhteiskuntaan. Esimerkiksi on tilanne, jossa suuri joukko kuluttajia ottaa vääränlaisen asuntolainan tai suuri joukko epäonnistuu omassa eläkesäästämisessään, tekeekö hallitus silloin jotain? Kuluttajia on myös kehoitettu tekemään päätöksiä julkisesta taloudesta, kuten äänestämällä taloudellisista uudistuksista. (Lusardi 2015:261.) Jappelli (2010:441) esittää, että taloudellisella lukutaidolla on kauaskantoisia vaikutuksia koko yhteiskunnan talouteen ja sen kehitykseen vähintään kolmesta eri syystä. Ensimmäinen syy, miten taloudellinen lukutaito vaikuttaa talouden kehitykseen on se, että korkeampi taloudellinen lukutaidollisuus johtaa säästöjen tehokkaampaan allokoitumiseen ja siten suurempaan tuottoon, mikä houkuttelee lisää investointeja. Toiseksi, korkeampi taloudellinen lukutaidollisuus saattaa näkyä suurempana osallistumisena osakemarkkinoille. Kolmas syy on, että taloudellinen lukutaidollisuus saattaa muodostaa korkeampaa luottamusta talouteen, pitää kurissa taloudellisia päättäjiä sekä luo paremman toimintaympäristön kasvulle.

Kuluttajien luotto- ja asuntolainojen määrä on kasvanut voimakkaasti. Kuluttajat ovat historiallisessa asemassa, sillä he pystyvät itse päättämään kuinka paljon lainaa he haluavat. Myös vaihtoehtoiset rahoituspalvelut, kuten pikavipit, panttilainaamot, autolainat, veronpalautuslainat sekä erilaiset vuokraamot ovat koko ajan yleistymässä enemmän. Samaan aikaan muutokset esimerkiksi eläkejärjestelmässä edellyttävät kuluttajalta vastuuta omasta eläkesäästämisestä sekä sijoittamisesta. Siitä huolimatta, että vaikeiden rahoitustuotteiden määrä on markkinoilla yleistynyt, monet niistä ovat

osoittautuneet vaikeasti hallittaviksi tavalliselle kuluttajalle. (Lusardi ja Mitchell 2014: 5-6.)

Taloudellinen lukutaito on tullut ajankohtaiseksi monissa valtioissa, sillä kuluttajien päätöstenteko taloudellisista asioista on kasvanut, sillä monissa maissa myös yksittäisen kuluttajan vastuu omasta eläkkeestä on noussut. (Kalmi 2013: 151.) Lusardi (2015: 260) kertoo, että kuluttajan vastuu omasta eläkkeestä on noussut eläkeuudistusten myötä.

Hallitukset ympäri maailmaa ovat ilmaisseet huolensa kansalaistensa taloudellisen lukutaidon tasosta. He tietävät, että hyvä taloudellinen lukutaito auttaa kansalaisia tekemään hyviä taloudellisia päätöksiä monimutkaisessa rahoitusmaailmassa, ja tämä voi saada aikaan positiivisia vaikutuksia rahoitusmarkkinoilla sekä koko talouteen kokonaisuutena. Taloudellinen lukutaito on myös maailmanlaajuisesti huomattu olevan yksilön oman elämän yksi perustaidoista, ja taloudellinen lukutaito vaikuttaa myös talouden kehittymiseen sekä talouden vakauteen. (Grifoni ja Messy 2012: 9.)

2.1 Taloudellisen lukutaidon määritelmä

Taloudellista lukutaitoa vaaditaan arkielämässä lähes päivittäin. Kuluttajan täytyy päättää, mikä on hänelle paras maksutapa, miten saada paras laina, miten paljon säästää ja mihin investoida. (Lusardi 2008:16.) Taloudellisella lukutaidolla tarkoitetaan yksityishenkilön kykyä ja taitoa toimia näissä omissa raha-asioissa pitkällä aikavälillä optimaalisesti. Taloudellista lukutaitoa on esimerkiksi ymmärtää eri sijoitusvaihtoehtojen tuottoja ja riskejä. (Maunu & Tenhunen 2010: 18.)

Taloudellisesta lukutaidosta voidaan puhua Suomessa myös talousosaamisena tai finanssilukutaitona. Englanninkielessä esiintyy kaksi termiä: Economic literacy ja financial literacy. Termi Economic literacy kuvaa osaamista taloudellisiin asioihin ja säännönmukaisuuksien analysointiin, kun taas termi Financial literacy tarkoittaa henkilön ymmärrystä omaan talouteen ja sen hoitoon, kuten budjettien laatimiseen sekä säästämiseen. Suomalainen ilmaisu ”lukutaito” viittaa siis henkilön ymmärrykseen sekä taitoon soveltaa tietojaan käytännössä. (Kalmi 2013: 150-151.)

OECD:n PISA tutkimuksessa käytetty määritelmä nuorten taloudelliselle lukutaidolle on seuraava: ” Taloudellinen lukutaito on tietoa ja ymmärrystä taloudellisista käsitteistä ja

riskeistä, sekä taitoa, motivaatiota ja itsevarmuutta soveltaa tällaista tietoa ja ymmärrystä tehdäkseen tehokkaita taloudellisia päätöksiä, jotka parantavat sekä yksilön että yhteiskunnan taloudellista hyvinvointia, ja päätöksiä, jotka mahdollistavat osallistumisen taloudelliseen elämään.” (OECD 2015b: 9.)

2.2 Taloudellinen käyttäytyminen ja asenteet

Taloudellinen lukutaito on laajalti tunnustettu perustaidoksi, joka on varsinkin nuorille tärkeä. Se on monimutkainen yhdistelmä tietoa ja taitoa, mutta siihen liittyy myös asenteita ja käyttäytymistä. (OECD 2015b:9.) Taloudellinen lukutaito sisältää Atkinsonin ja Messyn (2012: 39) mukaan kolme tärkeää osa-aluetta: tietämykseen, asenteen sekä käyttäytymisen.

2.2.1 Taloudellinen käyttäytyminen

Kuluttajan käyttäytymisellä on merkittävä vaikutus hänen taloudelliseen hyvinvointiinsa ja tämän vuoksi on tärkeää liittää taloudelliseen käyttäytymiseen liittyviä kysymyksiä, kun tarkastellaan kuluttajien taloudellista lukutaitoa. Käyttäytymistä voidaan tutkia esimerkiksi liittämällä kyselyyn kysymyksiä liittyen ostopäätöksen tekoon, laskujen maksuun ajallaan sekä omien varojen budjetointiin, säästämiseen sekä lainaamiseen. (Atkinson & Messy 2012: 7.)

Taloudellisesti lukutaitoisella kuluttajalla on aina jonkinlainen käsitys oman taloutensa tilasta ja siitä, mihin hänellä on varaa ja mihin ei. Taloudelliseen käyttäytymiseen siis liittyy kuluttajan mahdollinen pohdinta omasta taloudellisesta tilanteestaan ja siitä onko hänellä varaa tuotteeseen ennen kuin hän ostaa sen. Taloudellinen lukutaito edellyttää myös jonkinlaista organisointikykyä, joiden avulla kuluttaja selviytyy taloudellisista velvoitteistaan. Laskujen maksaminen ajallaan kuvastaa käyttäytymistä, jota odotetaan taloudellisesti lukutaitoiselta kuluttajalta. Myös oman talouden tarkastelu on tärkeä osa taloudellista käyttäytymistä. Esimerkiksi tiliotteiden tarkistus mahdollisten virheiden varalta sekä huomatakseen luottokortin väärinkäytökset ajoissa. Taloudellisesti lukutaitoinen kuluttaja myös tekee pitkän aikavälin taloudellisia päätöksiä ja pyrkii saavuttamaan niitä. Monet ihmiset voivat tehdä pitkän aikavälin taloudellisia päätöksiä esimerkiksi suunnitellessaan eläkettään. Kuluttajan käyttäytyminen vaikuttaa myös

hänen päätöksiinsä, kun hän valitsee rahoitustuotteita. Sillä, jos kuluttajalla on muutenkin tapana ”shoppailla” hän valitsee todennäköisemmin epäsoivian tuotteen rahoitusmarkkinoilta. (Atkinson & Messy 2012: 23-26.) Atkinsonin ja Messyn tekemät analyysit osoittavat, että taloudellisen lukutaidon sekä käyttäytymisen välillä on positiivinen yhteys. Kuluttajat, joilla taloudellinen lukutaito oli korkeampaa, myös taloudellinen käyttäytyminen oli positiivisempaa. (Atkinson & Messy 2012: 7-10.)

2.2.2 Taloudelliset asenteet

Kuluttajan asenteella on myös merkitystä tarkasteltaessa kuluttajan taloudellista lukutaitoa. Jos kuluttajalla on negatiivinen asenne tulevaisuuteen säästämistä kohtaan, hän todennäköisesti jättää säästämättä tulevaisuuden varalle. Ja jos kuluttaja arvostaa enemmän lyhyen aikavälin ostoja, on todennäköistä, ettei hän säästä pahanpäivän varalle tai tee pitkän aikavälin taloudellisia suunnitelmia. (Atkinson & Messy 2012: 7.)

On hankalampaa antaa normatiivista tulkintaa taloudellisille asenteille kuin esimerkiksi taloudelliselle käyttäytymiselle tai tietämykselle, sillä millä perusteilla voidaan määrittellä mikä on oikein ja mikä väärin. On kuitenkin havaittu, että taloudelliseen käyttäytymiseen vaikuttaa vahvasti kuluttajan asenteet, vaikutus saattaa olla jopa tietämystä suurempi. (Kalmi & Ruuskanen 2016: 13.)

Kalmi ja Ruuskanen (2016:13) ovat ottaneet tutkimukseensa kuluttajan asenteen huomioon kysymällä väittämiä, jotka ovat suoraa otettu OECD kyselystä. Kuluttajan asenteita mitattiin väitteillä, johon vastaaja vastaa miten hyvin väite sopii häneen. Skaala on 1-5 ja numero yksi kuvastaa, että väite on täysin tosi, kun taas numero viisi kertoo, että väite on täysin epätosi. Väitteet olivat seuraavat: ”Saen enemmän mielihyvää siitä, että käytän rahat heti kuin siitä, että säästäisin tulevaisuutta varten”, ”Raha on kuluttamista varten” sekä ”Elän vain tätä päivää varten, enkä huolehdi huomista”.

2.3 Taloudellisen lukutaidon mittaaminen

Lusardin ja Mitchellin (2011:498-499) mielestä ihmisten taloudellisen lukutaidon selvittäminen on tärkeää. Mutta käytännössä on todella vaikeaa selvittää, miten ihmiset prosessoivat taloudellista informaatiota ja kuinka he tekevät kotitaloutensa taloudellisia

päätöksiä. Tehdessään taloudellisen lukutaidon tutkimuksen US HRS:lle (US Health and Retirement Study), he pitivät aluksi mielessään neljää lähtökohtaa tutkimukselleen:

1. *Yksinkertaisuus*. Mitataan vastaajien perus tietämystä taloudellisesta lukutaidosta.
2. *Relevanttius*. Kysymysten täytyy liittyä vastaajien joka päiväiseen elämään.
3. *Suppeus*. Kysymysten määrä on pidettävä minimaalisena, jotta voidaan taata laaja osallistuminen.
4. *Tason jakautuminen*. Kysymysten täytyy olla sellaisia, että niiden avulla voidaan erotella eritasoisia taloudellisia lukutaitoja.

Lusardi ja Mitchell (2011: 499) määrittivät kolme taloudellista osa-alueetta, joista kuluttajalla tulisi olla tietämystä tehdessään kotitaloutensa taloudellisia päätöksiä: (i) Korkotason ymmärtäminen; (ii) Inflaation ymmärtäminen; ja (iii) Riskin hajauttamisen ymmärtäminen. Lusardi ja Mitchell määrittivät näihin osa-alueisiin helpot ja yksinkertaiset kysymykset, jotka ovat helposti ratkaistavissa ilman laskukonetta. Näitä kolmea kysymystä käytetään nykyään vertailukelpoisina kysymyksinä, kun mitataan taloudellista lukutaitoa:

1. Ajatellaan, että sinulla on säästötilillä \$100 ja vuotuinen korkotaso on 2%. Kuinka paljon rahaa sinulla on tilillä 5 vuoden jälkeen?
 - Enemmän kuin \$102
 - Tasan \$102
 - Vähemmän kuin \$102
 - Ei osaa vastata
 - Kieltäytyy vastaamasta
2. Kuvittele, että vuotuinen korkotaso säästötililläsi on 1% ja vuotuinen inflaatio on 2%. Paljonko pystyt ostamaan tilillä olevalla rahalla vuoden jälkeen?
 - Enemmän kuin tänään
 - Saman verran
 - Vähemmän kuin tänään

Ei osaa sanoa
Kieltäytyy vastaamasta

3. Kerro onko väittämä oikein vai väärin. ‘Yksittäisen yhtiön osakkeen ostaminen tarjoaa yleensä riskittömämmän tuoton kuin osakesijoitusrahasto’.

Totta
Väärin
Ei osaa sanoa
Kieltäytyy vastaamasta

Ensimmäisessä kysymyksessä mitataan vastaajan taitoa tehdä yksinkertaisia korkoon liittyviä laskutoimituksia. Toisessa kysymyksessä mitataan vastaajan kykyä ymmärtää inflaatiota. Kolmannessa kysymyksessä on kyse riskinhajauttamisen ymmärtämisessä. (Lusardi & Mitchell 2011: 499.)

Myös taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD on teettänyt tutkimuksen, jossa on keskitytty taloudelliseen tietämykseen, käyttäytymiseen sekä asenteisiin tutkittaessa taloudellista lukutaitoa (Atkinson & Messy 2012: 3). Taloudellista lukutaitoa on mitattu kansainvälisesti myös OECD:n koululaisten PISA-tutkimuksissa (OECD 2015). Neljäs tutkimus on S&P Global Finlit Survey, jonka järjesti Standard & Poor’s vuonna 2014. Tähän tutkimukseen osallistui yli 150 000 aikuista 140 eri maasta. Myös Suomi oli tässä tutkimuksessa mukana. Vastajat koostuivat satunnaisesti valituista yli 15-vuotiaista henkilöistä. (Klapper, Lusardi & van Oudheusden 2015.)

Klapperin ym (2015:6) tutkimuksessa kysymyksiä oli neljässä eri kategoriassa. Kategoriat ja kysymykset olivat seuraavat:

1. Riskin hajauttaminen

Oletetaan sinulla olevan hieman rahaa. Onko turvallisempaa laittaa rahat yhteen yritykseen tai sijoituskohteeseen, vai laittaa rahat useampaan yritykseen tai sijoituskohteeseen?

2. Inflaatio

Oletetaan, että seuraavan 10 vuoden aikana hinnat tuplaantuvat. Jos myös tulosi tuplaantuvat, pystytkö ostamaan vähemmän kuin tänään, saman verran kuin tänään vai vähemmän kuin pystyt ostamaan tänään?

3. Numeraalinen (Korko)

Sinun täytyy lainata 100 dollaria. Mikä on alin summa, joka sinun täytyy maksaa takaisin: 105 dollaria vai 100 dollaria plus kolme prosenttia?

4. Korkoa korolle

Laitat rahasi pankkiin kahdeksi vuodeksi ja pankki suostuu maksamaan 15 prosenttia vuodessa tilillesi. Maksaako pankki enemmän rahaa tilillesi toisena vuonna kuin se maksoi ensimmäisenä vuotena, vai maksaako se saman summan molempina vuosina?

Oletetaan, että sinulla on 100 dollaria säästötilillä ja pankki maksaa 10 prosenttia vuodessa tilillesi. Kuinka paljon rahaa sinulla on tilillä viiden vuoden päästä, mikäli et nosta rahaa tililtä?

- Enemmän kuin 150 dollaria
- Tasan 150 dollaria
- Vähemmän kuin 150 dollaria
- Ei osaa vastata
- Kieltäytyy vastaamasta

Klapper ym. (2015) tutkimuksissa vastaaja määrittellään taloudellisesti lukutaitoiseksi kuluttajaksi, mikäli vastaaja saa vähintään kolme oikein näistä neljästä kategoriasta. Tämän tutkimuksen perusteella maailmanlaajuisesti ainoastaan 33 prosenttia aikuisista on taloudellisesti lukutaitoisia.

2.4 Taloudellisen lukutaito kansainvälisesti

Monet kotitaloustutkimukset taloudellisesta lukutaidosta ja rahan hallinnasta osoittavat, että kotitaloudet eivät hallitse raha-asioitaan kovinkaan hyvin. Tutkimuksia on tehty esimerkiksi Yhdistyneessä Kuningaskunnassa, Uudessa-Seelannissa, Irlannissa, Yhdysvalloissa sekä Hollannissa. Yksi merkittävimmistä tutkimustuloksista on ollut se, että kotitaloudet ovat lyhytnäköisiä tehdessään taloudellisia päätöksiä, ja näin ollen voivat olla huonosti valmistautuneita pitkän aikavälin säästöihin, kuten eläkkeeseensä. Tämä huolestuttaa valtion päätöksentekijöitä, sillä esimerkiksi Yhdysvalloissa monella työntekijällä on vain vähän säästöjä eläkkeelle jäännin kynnyksellä. Hollannissa

tutkimustuloksista on selvinnyt, että työntekijöillä on todella ylioptimistiset odotukset eläketuloistaan. (van Rooij, Lusardi & Alessie 2011.)

Annemaria Lusardi on monissa tutkimuksissaan tutkaillut amerikkalaisten taloudellista lukutaitoa. Hän on tutkinut amerikkalaisten taitoa laskea yksinkertaisia korkolaskuja, kysynyt inflaation toimimisesta sekä pyytänyt tunnistamaan riskillisiä sijoituskohteita. Taloudellisen lukutaidon mittaaminen voi olla haastavaa, sillä se, miten kysymykset on kehystetty, voi olla vaikutusta annettuihin vastauksiin. (Maunu & Tenhunen 2010.) Lusardin ja Mitchellin (2009) tekemässä tutkimuksessa 74% vastasi oikein väittämään, kun ”totta” oli oikea vaihtoehto. Prosenttilukema laski 68 %:iin, kun kysymys oli kysytty muodossa, jossa oikea vastaus oli ”ei totta”. Sitä, miten paljon kysymysten asettelu vaikuttaa vastauksiin, on vaikea arvioida. (Maunu & Tenhunen 2010:20.)

Lusardin (2015) tutkimustulokset osoittavat, etteivät ihmiset välttämättä osaa tehdä yksinkertaisia laskutoimituksia, eivätkä ymmärrä yksinkertaisia taloudellisia konsepteja, kuten korkoa korolle, reaalisen sekä nimellisen arvon eroa eikä riskin hajauttamista. Monimutkaisempien taloudellisten konseptien ymmärtäminen oli vielä harvinaisempaa. Taloudellinen lukutaidottomuus on yleistä tietyissä ryhmissä, kuten nuorten ja vanhempien ihmisten joukossa, alhaisesti koulutettujen mutta myös naisten keskuudessa. Nämä tutkimustulokset ovat tärkeitä, sillä taloudellinen lukutaito vaikuttaa käyttäytymiseen. Piittaamattomuus taloudellisessa lukutaidossa voi johtaa alhaiseen eläkesuunnitteluun sekä huonoon lainakierteeseen. Kaikki nämä voivat vaikuttaa ihmisen hyvinvointiin.

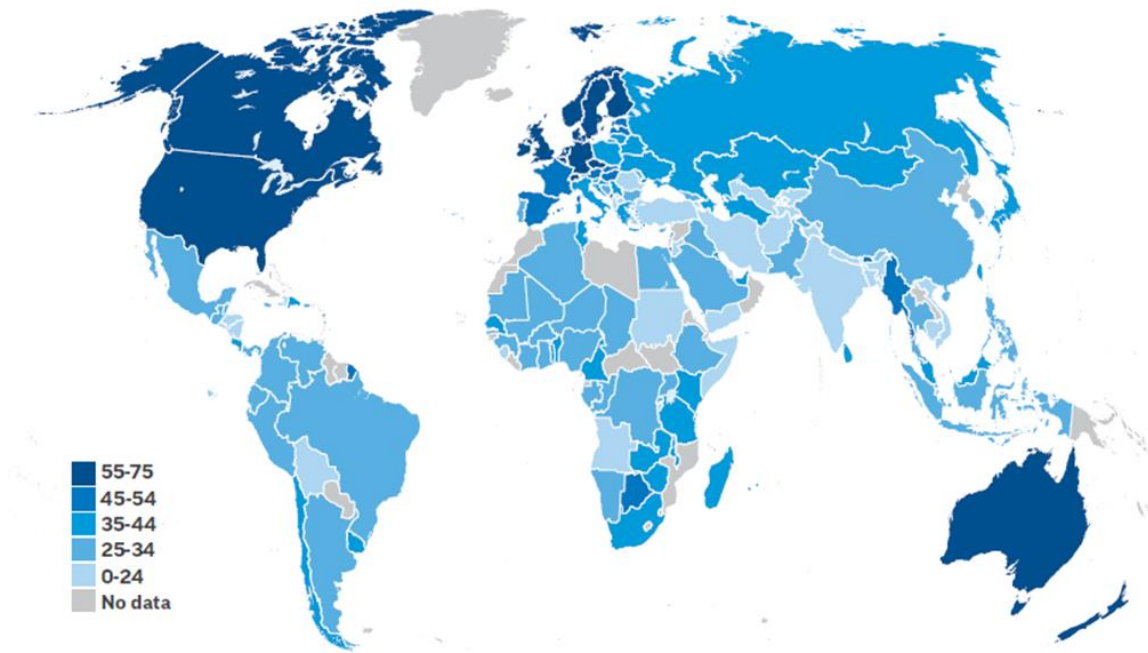
Standard & Poor’sin teettämässä tutkimuksessa tutkittiin 140 maan taloudellista lukutaitoa. Tutkimustulokset osoittivat, että ainoastaan yksi kolmasosa aikuisista on taloudellisesti lukutaitoisia. Tuloksista selvisi suuri variaatio niin maitten kuin ihmisryhmien välillä. Tutkimuksen mukaan naisilla, vähävaraisilla sekä heikommin koulutetuilla oli heikoimmat tietämykset taloudellisesta lukutaidosta. Korkeasti taloudellisesti lukutaitoisilla ihmisillä oli muutamia yhteisiä asioita riippumatta asuinpaikastaan. Aikuiset, jotka käyttivät yleisiä rahoituspalveluita kuten tiliä ja luottokorttia olivat yleensä taloudellisesti lukutaitoisempia riippumatta tulotasostaan. Jopa vähävaraiset, joilla oli pankkitili olivat tutkimuksen mukaan taloudellisesti lukutaidollisempia, kuin ne joilla pankkitiliä ollut. Tästä saatu yhtälö taloudellisen lukutaidon sekä rahoituspalveluiden käytön suhteen voi liikkua kahteen eri suuntaan: Korkeampi taloudellinen lukutaito voi ohjata suurempaan osallistumiseen taloudellisissa

päätöksissä, mutta myös niin päin, että luottokortin käyttö tai tilin omistaminen voi syventää kuluttajan taloudellisia taitoja. (Klapper ym. 2015: 5.)

Klapperin ym. (2015:7) tutkimuksen mukaan taloudellisen lukutaidon kärki kymmenikössä ovat: Australia, Kanada, Tanska, Suomi, Saksa, Israel, Alankomaat, Norja, Ruotsi ja Iso-Britannia. Näissä maissa noin 65 prosenttia väestöstä tai enemmän on taloudellisesti lukutaitoinen. Itä-Aasiassa aikuiset ovat tämän tutkimuksen mukaan kaikista vähiten taloudellisesti lukutaitoisia kuluttajia.

Suuria eroja taloudellisessa lukutaidossa nähdään myös Euroopan sisällä. Taloudellisesti lukutaitoisimmat kuluttajat ovat Pohjois-Euroopassa ja alhaisimmat pistemäärät saatiin Itä-Euroopassa. Suuria eroja on myös luonnollisesti kehittyvien ja tärkeiden talousmaiden välillä. Keskimäärin 55 prosenttia talousmaiden kuluttajista on taloudellisesti lukutaitoisia, kun taas kehittyvien BRICS maiden (Brasilia, Venäjä, Intia, Kiina ja Etelä-Afrikka) keskimääräinen taloudellinen lukutaitoaste on 28 prosenttia. (Klapper ym. 2015:8.) Kuvassa 1 nähdään tutkimuksen tulokset kartalla.

Klapper ym. (2015:10) tutkimuksen neljän eri aihealueen kysymyksistä kaikista eniten oikein vastauksia saanut on numeraalinen osio, maailman laajuisesti puolet aikuisista ymmärsi tämän osa-alueen. Vähiten ymmärretty aihealue tutkimuksessa on riskin hajauttamista koskeva aihealue, vain 35 prosenttia vastaajista maailman laajuisesti vastasi tähän oikein.

Kuva 1 Taloudellisen lukutaidon jakautuminen (Klapper ym 2015:7).

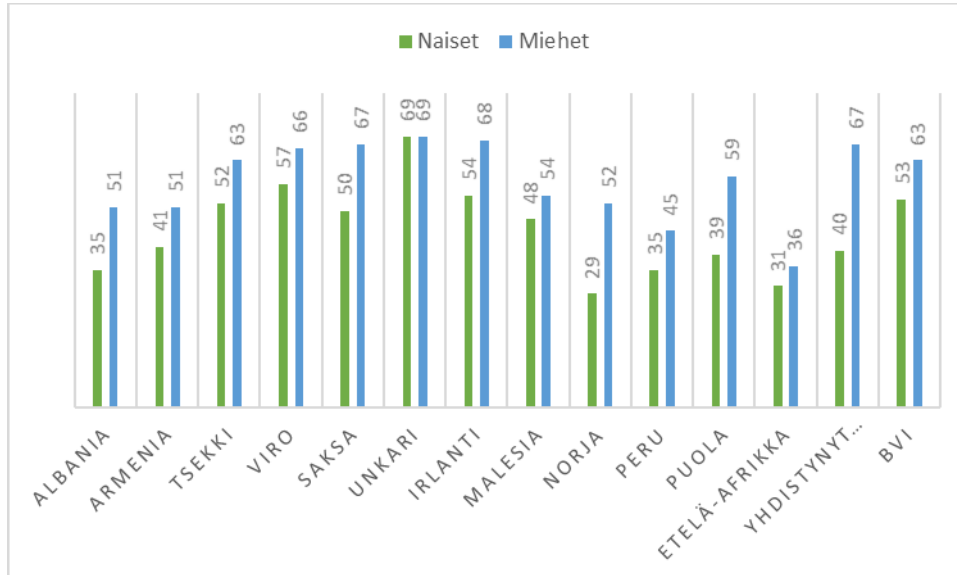
S&P Global Finlit Survey tutkimuksen mukaan Suomessa taloudellisesti lukutaitoisia kuluttajia on 63 prosenttia. Ja sijoittuu tämän tutkimuksen kärki kymmenikköön maailman taloudellisesti lukutaidollisimmista maista. (Klapper ym. 2015:23.)

2.5 Sukupuolten erot taloudellisessa lukutaidossa

S&P Global Finlit Survey tutkimuksen mukaan 30 prosenttia naisista on taloudellisesti lukutaitoisia, miehillä prosenttiluku oli 35. Tämä sukupuolten välinen eroavaisuus oli näkyvillä sekä kehitysmaissa että kehittyneissä maissa. (Klapper ym. 2015:12.)

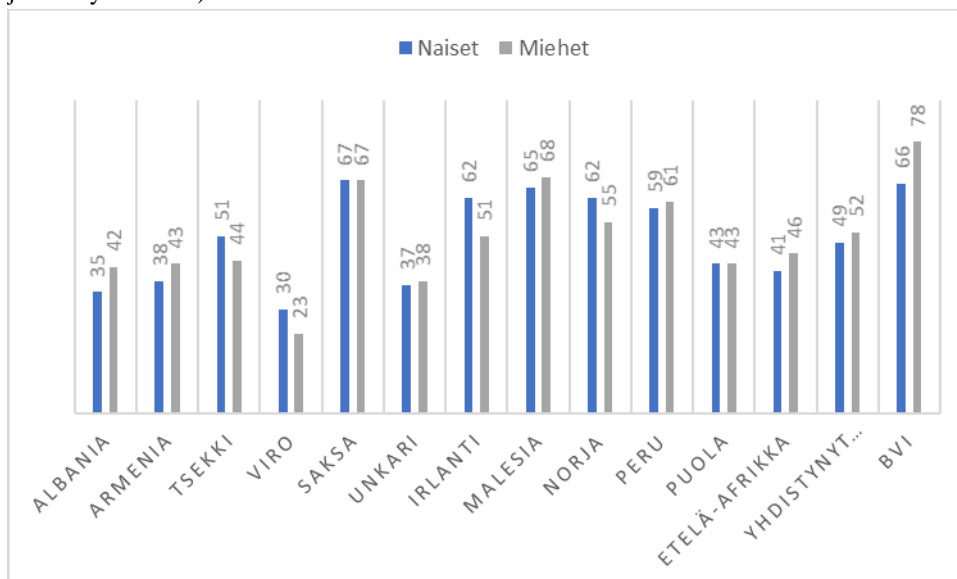
Atkinsonin ja Messyn (2012) tutkimuksissa erot taloudellisessa tietämyksessä naisten ja miesten välillä olivat osissa maissa huomattavia. Huomattavat erot olivat Norjassa, Puolassa ja Iso-Britanniassa, jossa erot olivat jopa 20 prosenttiyksikköä. Melkein kaikissa maissa, joissa keskiarvoinen taloudellisen tietämyksen keskiarvo oli suhteellisen korkea, naisten tietämys oli miehiä alhaisempi. Taulukossa 1 nähdään naisten ja miesten taloudellisen tietämyksen jakaantuneisuus.

Taulukko 1 Taloudellisen tietämyksen jakaantuminen sukupuolen mukaan (Atkinson ja Messy 2012:43).

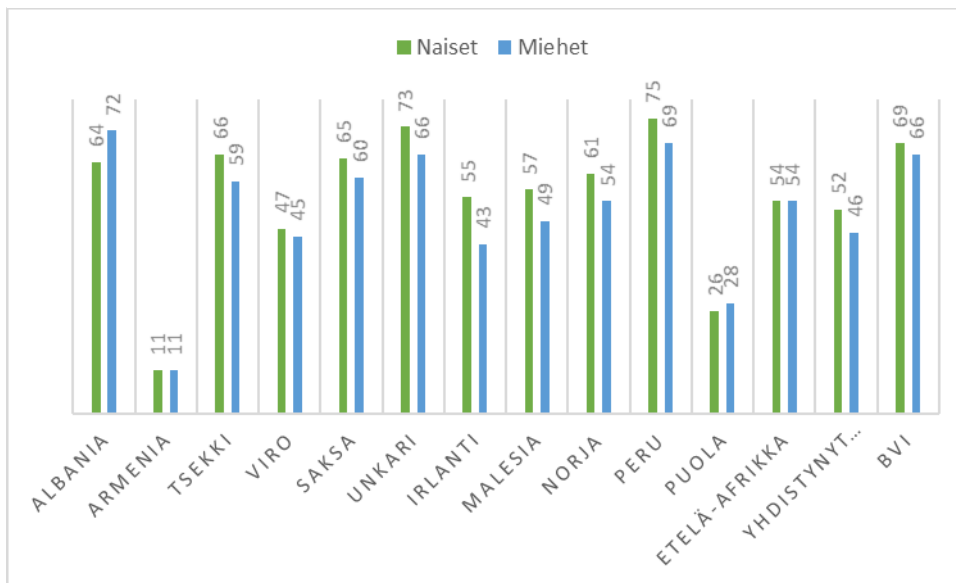
Taloudellisessa käyttäytymisessä ei sukupuolien välillä eri maiden sisällä ollut suuria eroja. (Atkinson ja Messy 2012:44). Taulukossa 2 nähdään taloudellisen käyttäytymisen jakaantuminen sukupuolen mukaan.

Taulukko 2 Taloudellisen käyttäytymisen jakaantuminen sukupuolen mukaan (Atkinson ja Messy 2012:44).

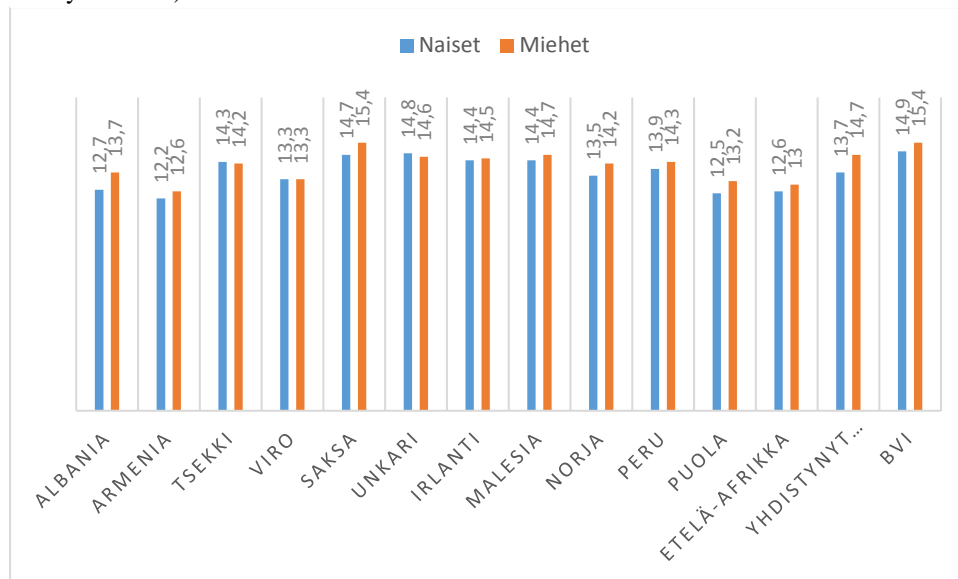
Taloudellisten asenteiden osalta monissa maissa naiset saivat suuremmat pisteet tästä osiosta. Tämän mukaan siis naisilla on positiivisemmat mielikuvat tarkasteltaessa pitkän aikavälin sijoituksia. (Atkinson ja Messy 2012:45.) Taulukossa 3 nähdään taloudellisen asenteiden sukupuolijakaumat.

Taulukko 3 Taloudelliset asenteet sukupuolittain (Atkinson ja Messy 2012:45).

Kokonaisuudessaan taloudellisen lukutaidon osalta maiden sisällä oli pientä eroavaisuutta miesten ja naisten välillä. Mutta missään maassa naisten pistemäärä ei ollut huomattavasti miehiä suurempi, mikä johtuu suurelta osin naisten huonommasta taloudellisesta tietämyksestä. Taulukosta 4 nähdään, miten naisten ja miesten keskimääräinen taloudellinen tietämys on jakaantunut. (Atkinson ja Messy 2012:46.)

Taulukko 4 Keskimääräinen taloudellinen lukutaito sukupuolen mukaan (Atkinson ja Messy 2012:46).

Myös Bucher-Koenen, Lusardi, Alessie ja Van Rooij (2017) ovat tutkineet naisten taloudellista lukutaitoa. Heidän mukaansa naiset vastasivat miehiä todennäköisemmin väärin taloudellista osaamista mittaaviin kysymyksiin. Naiset vastasivat myös miehiä useammin, etteivät tiedä vastausta kysymykseen. Naisen iällä ei näyttänyt olevan vaikutusta, sillä naisten taloudellinen lukutaito oli alhainen niin nuorten naisten kuin vanhempien naisten keskuudessa. Myös naisten, jotka pitivät itse huolta taloudestaan ja joille taloudellinen osaaminen olisi todella tärkeää, kuten sinkkujen ja leskien taloudellinen lukutaito oli alhainen.

Naisten taloudellinen lukutaito olisi tärkeää, sillä naisten odotettu elinikä on pidempi kuin miehillä, joten heidän säästämistarpeensa ovat erilaiset. Naiset myös usein elävät osan eläkeiästään leskenä. Naiset myös usein osallistuvat työmarkkinoille vähemmän lasten saannin takia, ja näin ollen saavat elämänsä aikana vähemmän tuloja. Näitten seikkojen takia naiset ovat alttiita riskeille eläkkeelle jäädessään. Tätä tukee myös se, että alhaisen taloudellisen lukutaidon lisäksi naiset eivät saa arvokkaita taloudellisia neuvoja, on naisilla riski epäonnistua eläkkeen suunnittelussa ja muissa taloudellisissa päätöksissä. Varsinkin vanhempien naisten taloudelliseen lukutaitoon on todennäköisesti vaikuttanut perinteiset sukupuoliroolit, jossa nainen on jäänyt kotiin hoitamaan lapsia ja kotia, jolloin he eivät ole käsitelleet taloudellisia päätöksiä. Myös taloudelliset keskustelut

työkavereiden, perheen tai ystävien kanssa on ollut vähäistä. (Bucher-Koenen ym. 2017:256 - 268.)

2.6 Toimenpiteet Taloudellisen lukutaidon edistämiseksi

Sekä kehittyneissä että kehittyvissä valtioissa päättäjien tietoisuus taloudellisen lukutaidon tärkeydestä on kasvattanut viime vuosien aikana valtiollisten strategioiden määrää taloudellisen lukutaidon kasvattamiseksi (Grifoni ja Messy 2012: 6). Myös OECD:n (2015a:11) tekemässä tutkimuksessa ilmenee, että kasvava määrä valtioita on tehnyt suunnitelmia talousosaamisen parantamiseksi. Taulukossa 5 näkyy, kuinka viidessä valtiossa on suunnitteilla ottaa talousosaamisstrategian käyttöön, 25 maata on aktiivisesti suunnitellut strategiaa, 23 maata on ottanut jo ensimmäisen suunnitelman käyttöön sekä 11 maata on muuttanut strategiaansa tai ottanut toisen käyttöön.

Taulukko 5 Kansallisen strategian tila (OECD 2015a:11).

Kansallisen strategian tila	Lukumäärä	Valtiot
Strategiaa uudistettu tai otettu uusi strategia käyttöön	11	Australia; Tšekki; Japani; Malesia; Alankomaat; Uusi-Seelanti; Singapore; Slovakia; Espanja; Yhdistynyt Kuningaskunta; Yhdysvallat
Ensimmäinen strategia on otettu käyttöön	23	Armenia; Belgia; Brasilia; Kanada; Kroatia; Tanska; Viro; Ghana; Hong Kong, Kiina; Intia; Indonesia; Irlanti; Israeli; Korea; Latvia; Marokko; Nigeria; Portugali; Venäjä; Slovenia; Etelä-Afrikka; Ruotsi; Turkki
Strategiaa suunnitellaan aktiivisesti	25	Argentiina; Chile; Kiina; Kolumbia; Costa Rica; El Salvador; Ranska; Guatemala; Kenia; Kirgisia; Libanon; Malawi; Meksiko; Pakistan; Paraguay; Peru; Puola; Romania; Saudi-Arabia; Serbia; Tansania; Thaimaa; Uganda; Uruguay; Zambia
Strategia on suunnitteilla	5	Itävalta; Makedonia; Filippiinit; Ukraina; Zimbabwe

Strategioiden tarkoituksena on parantaa taloudellista lukutaitoa sekä näyttää terveellistä taloudellista käyttäytymismallia ja kohentaa taloudellista hyvinvointia. Merkittävä osa sekä kehittyneistä maista että kehitysmaista pyrkii parantamaan taloudellista osallistumistaan taloudellisen opetuksen strategian avulla. Laaja joukko maita myös yhdistää tämän strategian kehityksen muihin rahoitussääntelytoimenpiteisiin, ennen kaikkea kuluttajia suojaaviin kehysmalleihin. Jossain tapauksissa talousopetusta käytetään välineenä, jolla tuetaan eläkejärjestelmän uudistamista. Strategioiden taustalla on myös pitkäaikaissäätämisen ja sijoittamisen vahvistaminen, sekä talouksien ylivelkaantumisen vähentäminen. Suurimmassa osassa maita taloudellisen lukutaidon kehittämisen strategiat on tehty hyödyntämään koko väestöä. (OECD 2015a:11.)

2.6.1 Kehys taloudelliselle lukutaidolle

OECD (2015b:5) on määritellyt kehysten, jolla määritellään perustaso taloudelliselle lukutaidolle, jonka nuori tarvitsee selviytyäkseen turvallisesti taloudessa sekä rahoitusmaailmassa. Tämä kehys myös hyödyttää poliittisia päättäjiä sekä muita osakkeenomistajia.

Kansainvälinen yhtenäistetty kehys luo myös vahvan signaalin, että nuorten taloudellinen lukutaito on huomattu tärkeäksi asiaksi ympäri maailman ja taloudellisen lukutaidon vaikutuksilla on merkitystä. Tällainen viesti voi auttaa muutosta tehdessä ja kannustaa korkealaatuisiin muutoksiin. Se voi myös motivoida nuoria laittamaan vaadittavan ajan omaan oppimiseensa, ja saavuttaakseen paremman valmistautumisen aikuisuuden taloudellisiin päätöksiin. (OECD 2015b:9.)

Kehyksen päätarkoituksena on informoida kaikkia, jotka ovat kiinnostuneita 15-18-vuotiaiden nuorten taloudellisesta lukutaidosta, jonka on huomattu olevan kansainvälisesti tärkeä asia. Tarkoituksena on myös auttaa poliittisia päättäjiä identifioimaan niistä asioista, joita nuoret tyypillisimmin tarvitsevat taloudellisessa lukutaidossa sekä auttamaan päättäjiä kehittämään niitä. Viitekehysten tarkoituksena on myös auttaa kohentamaan taloudellisen lukutaidon selkeyttä ja näkyvyyttä. Viitekehysten tarkoituksena on lisäksi tarjota yhtenäistetty malliesimerkki valtioille, joilla on eritasoinen taloudellinen kehitys ja mahdollistaa heille tavoitteen asettaminen sekä identifioida tavat saavuttaa asetettu tavoite. (OECD 2015b:5.)

Viitekehys on myös kehitelty siksi, että olisi helpompi kartoittaa mahdolliset puutteet nykyisessä talousopetuksessa niin kansallisella kuin kansainvälisellä tasolla. Viitekehyksellä pyritään myös luomaan kansallista sekä kansainvälistä keskustelua, siitä miten tarjota korkea-arvoista talousopetusta. Kehyksen avulla on myös tarkoitettu tunnistaa ne osat, jotka voitaisiin sisällyttää kehikkoon ja tuottamaan informaatiota, jolla voidaan tehdä päätelmiä eri koulutusmuotojen tehokkuudesta. (OECD 2015b:5.)

Kehys sisältää neljä osa-alueita: raha ja liiketoimet, suunnittelu ja talouden hallinta, riski ja tuotto, sekä talouden tila. Ja jokainen osa-alue sisältää kolme eri osaa: a) tietoisuuden, tiedon ja ymmärtämisen b) varmuuden, motivaation sekä asenteen c) taidon ja käyttäytymisen. (OECD 2015b:13.) Tätä samaa kehystä on myös käytetty määrittelemään aikuisten taloudellisen lukutaidon kehystä (OECD 2016:7). Kuvassa 2 näkyy kehyksen osa-alueet jaoteltuina, sekä mitä kukin osa-alue pitää sisällään.

RAHA JA LIIKETOIMET	SUUNNITTELU JA TALOUDEN HALLINTA	RISKI JA TUOTTO	TALOUDEN TILA
Raha ja valuutat	Budjetointi	Riskin tunnistaminen	Säännöstely ja kuluttajansuoja
Tulot	Tuloista ja menoista huolehtiminen	Taloudellinen turvaverkko ja vakuutus	Oikeudet ja velvoitteet
Maksut, hinnat ja ostot	Säästäminen	Riskin tasapainottaminen ja tuotto	koulutus, tieto ja neuvot
Taloudelliset asiakirjat ja sopimukset	Sijoittaminen		Rahoitustuotteet ja -palvelut
	Pitkäaikainen suunnitteluja ja omaisuuden rakentaminen		Huijaukset ja petokset
	Eläke		Verot ja julkiset menot
	Luotot		Ulkoiset vaikutteet
	Velan hoito		

Kuva 2 Kehyksen yleinen muodostuminen (OECD 2016:7).

3. ELÄKE

Tässä kappaleessa tarkastellaan Suomen eläkejärjestelmää, ja sitä miten henkilön työperäinen vanhuuseläke kertyy. Tarkastelemme myös vapaaehtoisen eläkesäästämisen tärkeyttä, sekä sitä, miten taloudellinen lukutaito sekä eläkesäästäminen liittyvät ja vaikuttavat toisiinsa.

3.1 Eläke Suomessa

Kaikkien maiden eläkejärjestelmät eivät ole samanlaisia. Suomessa on käytössä kattava lakisääteinen malli, joka takaa sen, ettei työelämästä jäännin seurauksena kukaan tipu tyhjän päälle. Työeläkettä kertyy työnteosta, ja siitä ansaitusta palkasta kaikille saman kaltaisesti. (Tela 2017.)

Suomessa yksilön eläkettä kerryttää hänen työurallaan saamat palkat palkkatyöstä sekä yrittäjän ansiot. Eläke alkaa kertyä palkkatöistä 17-vuotiaana ja 18-vuotiaana yrittäjällä. Eläkettä kertyy 1,5% vuodessa ja prosenttiluku nousee 1,7 prosenttiyksikköön vuodessa vuosina 2017 – 2025 53 – 62-vuotiaille siirtymäaikana. Mikäli kuluttaja lykkää eläkkeellä jäämistä yli alimman eläkeiän, saa hän lykkäyskorotuksen eläkkeeseen. Eläkkeeseen vaikuttaa myös elinaikakerroin. Elinaikakerroin vaikuttaa kuukausieläkkeeseen siten, että keskimääräinen eliniän nousu leikkaa kuukausieläkettä. (Eläketurvakeskus 2018a.)

Suomessa on mahdollista saada myös kansaneläkettä, joka on joko työkyvyttömyys tai vanhuuseläkettä. Kela voi myös korvata takuueläkettä. Näitä Kelan maksamia eläkkeitä on mahdollista saada, jos henkilölle ei ole kertynyt yhtään työeläkettä tai jos henkilön muut eläkkeet ja korvaukset eivät ylitä takuueläkkeen tai kansaneläkkeen tulorajaa. (Kela 2017.)

3.1.1 Eläkkeelle jäännin lykkääminen

Eläkkeelle jäännin lykkääminen yli alimman eläkeiän suurentaa kuluttajan saamaa eläkettä 0,4 prosenttia jokaiselta kuukaudelta, jonka hän on lykännyt eläkkeelle siirtymistään. Tämä lykkäyskorotusprosentti korottaa työuran aikana kerrytettyä eläkettä, joka on kerrytetty sen kuukauden loppuun mennessä, mikä edeltää vanhuuseläkettä.

Lykkäyskorotusta voi saada niin pitkään, kuin on töissä, eli sillä ei ole yläikärajaa. (Eläketurvakeskus 2018a.)

Jos lykkää eläkkeelle menoaan, kerryttää omaa eläkekertymänsä myös 1,5 prosentin eläkekertymäprosentilla. Tällä on yläikäraja, joka on vanhuuseläkeiästä noin viisi vuotta eteenpäin. Yläikärajan jälkeen työnteke ei kerrytä enää uutta eläkettä. (Eläketurvakeskus 2018a.)

Kuvassa 2 on Eläketurvakeskuksen sivuilta otettu esimerkki lykkäyskoron vaikutuksesta eläkkeeseen.

Esimerkki lykkäyskorotuksesta

Olet syntynyt 15.6.1958 ja oma alin eläkeikäsi on 64 v, jonka täytät 15.6.2022. Jäät vanhuuseläkkeelle 1.7.2023 täytettyäsi 65 vuotta. Ajanjakso 1.7.2022–30.6.2023 on 12 kuukautta, joten lykkäyskorotus lasketaan 12 kuukaudelta eli $12 \times 0,4 \% = 4,8 \%$.

Karttuneen eläkkeesi määrä on eläkkeen alkamista edeltävän kuukauden lopussa 1 650 euroa/kk.

Lykätty vanhuuseläkkeesi 1.7.2023 on $1\ 650 \text{ euroa} + (1\ 650 \text{ euroa} \times 4,8 \%) = 1\ 729,20 \text{ euroa/kk}$

Kuva 3 Esimerkki lykkäyskorotuksesta (Eläketurvakeskus 2018a).

3.1.2 Elinaikakerroin

Ihmisten elinikä pitenee koko ajan, mutta saman kerrytetyn eläkkeen täytyisi riittää koko elinajaksi. Tämän vuoksi elinaikakerroin vaikuttaa kuukausieläkkeeseen leikkaavasti keskimääräisen elinajanodotuksen nousun mukaisesti. Elinaikakerroin määritellään lopullisesti vasta 62-vuoden iässä. Elinaikakertoimeen ei vaikuta se, milloin henkilö jää vanhuuseläkkeelle. (Eläketurvakeskus 2018a.)

Työeläkeotteella on näkyvissä eläkkeen määrä, jossa on arvioitu vaikutus elinaikakertoimeen. Tilastokeskuksen väestöennusteiden perusteella Eläketurvakeskus laskee ennusteet elinaikakertoimista. Kun vanhuuseläkeiän alarajaan on viisi vuotta, näkyy työeläkeotteella eläkkeenlisäksi arvio siitä, milloin lykkäyskorotuksella pystyisi kattamaan elinaikakertoimen aiheuttaman leikkauksen. Tästä määräytyy henkilön niin sanottu oma tavoite-eläkeikä. (Eläketurvakeskus 2018a.)

3.1.3 Keskimääräiset eläkkeet Suomessa

Eläketurvakeskuksen (2018b) mukaan Suomessa vuoden 2017 lopussa asuvien työuraan perustuvaa eläkettä saavien keskimääräinen eläke oli 1508 euroa kuukaudessa. Ero naisten ja miesten keskimääräisissä eläkkeissä oli 590 euroa. Miehet saivat työeläkettä keskimäärin 1831 euroa kuukaudessa, kun taas naisten keskimääräinen työeläke oli 1241 euroa kuukaudessa.

3.2 Eläkesäästäminen

Yksi kotitalouksien suurimmista taloudellisista päätöksistä onkin eläkeikaan varautuminen. Suomessa on lakisäätainen eläkejärjestelmä, joka takaa sen, ettei kukaan eläkkeelle siirtyessään ja eläkkeellä ollessaan jää tyhjänpäälle. Eläkejärjestelmä myös aiheuttaa sen, ettei yksityisellä henkilöllä ole mahdollisuutta vaikuttaa eläkevarallisuuden sijoitukseen liittyviin kysymyksiin, sillä niistä päätetään valtiollisesti yhdessä. Suomessa yksityisten varautuminen eläkeikaan on kuitenkin kasvanut. Säästämällä vapaaehtoiseen eläkesäästöön on mahdollista täydentää kuukausittain saatavaa lakisääteistä eläkettään. Esimerkkejä säästämiskohteista ovat eläkesäästötilit, eläkevakuutukset, työnantajien lisäeläkejärjestelmät sekä verotuetut pitkäaikaissäästötilit. (Maunu & Tenhunen 2010.) Suomessa on korkea lakisääteinen eläkejärjestelmä, joka vaikuttaa kuluttajien eläkesäästämistarpeeseen. Tällöin kaikkien maiden tutkimukset eläkeikään varautumisesta eivät ole suoraviivaisesti yleistettävissä Suomeen. (Tenhunen 2012:28)

Säästämisestä puhuttaessa taloustieteessä ajatellaan rationaalista kuluttajaa sekä elinkaarihypoteesia. Rationaalisen säästäjän sekä päätöksentekijän päätöksiin eivät tunteet, tilanteet tai toiset ihmiset pysty vaikuttamaan. Hänellä on myös päätöksentekoon

kaikki tarvittava tieto. Rationaalinen henkilö tarkastelee säännöllisesti omaa eläkkeelle jäämistään, ja eläkkeelle jääminen sekä säästäminen ovat molemmat optimointiprosessin päätöksiä. Rationaalinen kuluttaja laskee elinkaarihypoteesissa, miten paljon on säästettävä ja miten paljon haluaa kuluttaa heti. (Maunu & Tenhunen 2010: 9.) Elinkaarimallissa kuluttaja ottaa lainaa nuorena, ja maksaa velan työuransa aikana pois. Elinkaarimallin mukaan työuran aikana tulisi aloittaa myös säästäminen, jolla rahoitetaan sitten elämää työuran jälkeen. (Tenhunen 2012:13.)

Akateeminen lähestymistapa säästämiseen sekä investointipäätöksiin on, että yksilö kuluttaa vähemmän silloin, kun hänen tulonsa ovat korkeimmillaan, jotta hän voi tukea kulutustaan silloin, kun hänen tulonsa vähenevät, esimerkiksi eläkkeelle jäännin seurauksena. Tämän mallin, jonka kehittivät Nobel palkinnon voittaneet Franco Modigliani sekä Milton Friedman, mukaan kuluttajan odotetaan järjestävän hänen optimaalinen säästämis- ja kulutustapansa niin, että kulutus pysyy tasaisena koko hänen elinaikansa ajan. (Lusardi 2015:261.)

Eläkeikaan varautuminen vaatii kuluttajalta yllättävienkin asioiden pohtimista. Kuluttajan tulee pohtia muun muassa omaa eliniän odotustaan, joka vaikuttaa siihen, miten pitkälle aikavälille kuluttajan eläkesäästöt tulisi riittää. Myös muuttuvat kulustarpeet tulee ottaa huomioon. Vanhetessaan ihmisen terveydentila heikkenee ja näin ollen hoito- ja hoivapalveluiden kustannukset voivat kasvaa muun kulutuksen, kuten harrastusten ja matkustelun osuuksien laskiessa. Tulevaisuuden kulutuksen arvostus on myös huomioon otettava tekijä. Tähän liittyy myös olennaisesti se, pysyykö ihminen säästämistavoitteissaan. (Maunu & Tenhunen 2010: 12.)

Tärkeä rooli eläkeikaan varautumiseen on tiedolla. Kuluttaja tekee arvioita monista asioista, kuten eliniästään, työuranpituudesta sekä siitä miten paljon lakisääteistä eläkettä hän tulee saamaan. Arvioidakseen lakisääteisen eläkkeensä, tulee kuluttajan tuntea maansa eläkejärjestelmä. Myös kuluttajan luottamus eläkejärjestelmän pysyvyyteen on tärkeässä roolissa. Eläkejärjestelmä ja sen toimiminen on tärkeä tuntea, sillä puutteellinen tunteminen voi johtaa väärin käsityksiin ja tilanteeseen, jossa eläkkeellä ollessa ei saavutetakaan haluttua elintaso. Kun eläkejärjestelmän tuntee, on kuluttajan helpompi arvioida, paljonko hänen täytyy tarvittaessa säästää eläkettään varten. (Tenhunen 2012:43.)

Kuluttajat käyttävät oppimaansa tietoa ajoittaakseen eläkkeensä alkamisen ajankohdan ja päättääkseen säästämistavoitteensa sekä -tavan eläkettään varten. Tämä vaatii nykyisen

sekä tulevan kulutuksen miettimistä, jotta päästäisiin tasaiseen kulutukseen eliniän aikana. Esimerkiksi henkilö voi tarkistaa odotuksensa säästöjensä riittävydestä tajutessaan eläköityvänsä aiemmin tai tarvitsevänsä suuremman tulotason eläkkeellä. Molemmissa näissä tapauksissa henkilö tarvitsee suuremmat eläkesäästöt. Tavoitellessaan suurempaa eläkesäästöä, täytyisi säästämisasteen nousta. (Collins & Urban 2016: 1861-1862)

Suomessa oleva eläkejärjestelmä saattaa vähentää suomalaisten eläkesäästämistarvetta. Työtulojen menetystä kompensoiva lakisääteinen eläke on säästämistä eläkeikää varten. Eläkejärjestelmä myös antaa suojaa siinä tapauksessa, jos elinikä olisi odotettua pitempi ja omat varat loppuisivat. Eläkejärjestelmän ja sen maksujen vuoksi kuluttajalla saattaa olla heikentynyt mahdollisuus säästää muuten työiässä eläkettä varten. (Valkonen & Määttänen 2010: 12-13.)

3.2.1 Miksi eläkesäästäminen epäonnistuu?

Taloustieteen kirjallisuudessa on tarkasteltu paljon eläkeikään valmistautumista sekä eläkesäästöjen riittävyttä. Aiemmin tehtyjen tutkimusten mukaan ihmiset eivät varaudu eläkeaikaan riittävästi. Alhaista eläkeaikaan varautumista on perusteltu johtuvaksi kuluttajien itsekontrollin heikkoudesta. Toinen syy alhaiselle säästämälle saattaa olla kotitalouksien heikkous ymmärtää taloudellisia käsitteitä. Kolmanneksi syyksi on myös annettu, että kuluttajat voivat tehdä epärationaalisia valintoja tehdessään päätöksiä taloudellisista kysymyksistä. (Maunu & Tenhunen 2010.) Miten paljon eläkkeelle tulisi säästää, on yksilöllistä. Maissa, joissa on korkea lakisääteinen eläketurva, yksilön varautumistarve on pienempi kuin maissa, joissa on matalampi lakisääteinen eläkejärjestelmä. Mutta keskimääräisesti voidaan sanoa, että kaikkien tarve varautua eläkkeeseen on samanlainen. (Tenhunen 2012:13.)

Kun otetaan huomioon psykososiaaliset ominaisuudet, huomataan ettei kuluttaja aina tee rationaalisia päätöksiä. Epäedullisten valintojen ja päätöksiensä eteen voi joutua useaan otteeseen, otettaessa huomioon kuinka pitkä aika säästämis- ja eläkevuosien välissä on. Vaikeimpia päätöstilanteita kuluttajalle ovat ne, joissa edut ja kustannukset realisoituvat eri aikoihin. Näissä valinnoissa kuluttajan omat odotukset ja haaveet, kysymysten muotoilu sekä kuluttajan houkutusten vastustuskyky voivat ohjata säästämissä päätöksen tehnyttä kuluttajaa epärationaaliseen suuntaan, sillä kuluttaja voi antaa sanamuodon tai

tunteidensa vaikuttaa valintoihinsa. Myös tiedon käsittely epärationaalisesti voi johtaa epäedullisiin päätöksiin. (Maunu & Tenhunen 2010: 13.)

Psykologisessa taloustieteessä tarkastellaan taloudellista päätöstentekoa hieman realistisemmalla tavalla. Siinä ajatellaan, että ehkä ihminen ei pystykään painottamaan eläkepäiville säästämistään tarpeeksi eikä ihmisellä oleva tieto ole täydellistä niin kuin rationaalisella kuluttajalla ajatellaan olevan. Psykologisessa taloustieteessä huomioidaan ihmisen taitojen, tunteiden ja muiden psykososiaalisten ominaisuuksien vaikutukset taloudellisissa valinnoissa ja päätöksissä. Tutkimuksissa onkin huomattu, että kuluttajat eivät aina ole rationaalisia. Psykologista taloustiedettä harjoittaessa onkin löydetty lähestymistapoja tällaisten tilanteiden selittämiseksi. Osassa tieteitä, erityisesti sosiaalitieteiden aloilla on jo huomattu, että ihmisen valintoihin ja päätöksiin vaikuttavat monet tekijät, kuten tunteen ja vaistot. Perinteisessä taloustieteessä nämä tekijät ovat siis sivuutettu. (Maunu & Tenhunen 2010: 7-8.)

3.3 Taloudellinen lukutaito ja eläkesäästäminen

Yhdeksi syyksi kuluttajien epärationaalisille valinnoille ja päätöksille on esitetty kuluttajien puutteellinen taloudellinen lukutaito (Maunu ja Tenhunen 2010:18). Lusardin ja Mitchelin (2007) mukaan ihmiset, jotka omaavat paremman taloudellisen lukutaidon, suunnittelevat talouttaan pitemmälle ja enemmän kuin henkilöt, joilla taloudellinen lukutaito on alhaisempaa. Heidän mukaansa taloudellinen suunnittelu on yhteistä sekä taloudelliselle lukutaidolle että varallisuudelle. Näin ollen hyvällä taloudellisella lukutaidolla on tutkittu olevan vaikutusta henkilön varallisuuden määrään. Perry ja Morris (2005) ovat esittäneet, että taloudellisen käyttäytymisen sekä taloudellisen lukutaidon välillä on yhteyttä, mutta vaikuttavana tekijänä on myös henkilön usko omien tekojen vaikutukseen. Toisin sanoen, jos henkilö ei usko, että hän voi vaikuttaa taloudelliseen tilanteeseensa, voi henkilön taloudellinen käyttäytyminen olla epärationaalista.

Lusardi (2008:13) esittää, että kuluttajat, jotka ovat taloudellisesti lukutaitoisia suunnittelevat eläkettään enemmän kuin kuluttajat, jotka eivät ole yhtä lukutaitoisia. Lusardin mukaan ymmärrys ja osaaminen helpoissa laskutoimituksissa sekä korkoa korolle – ilmiöstä ennustavat suunnittelua, sillä säästösuunnittelu vaatii numero-

osaamista sekä kykyä laskea nykyarvoja. Lusardin ja Mitchelin (2011:1) mukaan taloudellinen lukutaito on kriittinen eläketurvan kannalta.

Lusardi (1999) oli ensimmäinen, joka esitti, että eläkkeelle jäännin miettimisen ja varallisuuden välillä on suurta korrelaatiota. He, jotka ovat ajatelleet edes vähän, jonkin verran tai paljon eläkkeelle jäämistä omistavat tuplasti enemmän varallisuutta kuin he, jotka eivät ole ajatelleet eläkkeelle jäämistä melkein lainkaan. Lusardi ja Beeler (2006) vertasivat tietoaineistoja eläkkeelle jäännin suunnittelusta sekä varallisuudesta vuosilta 1992 sekä 2004, ja huomasivat, että varallisuusero suunnittelijoiden ja ei-suunnittelijoiden välillä on vakaa vuosien saatossa.

4. TUTKIMUKSEN AINEISTO JA MENETELMÄT

Tässä luvussa esitellään tutkimuksessa käytetty aineisto; kerrotaan, miten se on kerätty ja milloin. Myös tutkimuksissa käytetyt kysymykset mennään tässä kappaleessa läpi. Ne löytyvät myös kokonaisuudessaan liiteosiosta tutkielman lopusta.

4.1 Aineisto ja menetelmät

Tässä tutkimuksessa käytetty aineisto on peräisin Suomessa ensimmäisestä kansainvälisestä vertailukelpoisesta taloudellista lukutaitoa mittaavasta aineistosta. Tutkimus on toteutettu vuonna 2014 yhteistyöprojektina Tampereen yliopiston sekä Vaasan yliopiston kesken. Tutkimuksessa esitetyt kysymykset ovat samanlaisia kuin monessa muussa valtiossa esitetyt kysymykset, minkä takia aineisto on kansainvälisesti vertailukelpoinen. (Kalmi & Ruuskanen 2018:4-5.)

Aineisto on kerätty kasvokkain tapahtuvalla kyselyllä. Kasvokkain tapahtuva aineiston keruu valittiin huolimatta sen korkeammista kustannuksista, sillä Internetissä tai sähköpostilla tapahtuvissa kyselyissä vastaajalla on mahdollisuus tietojensa parantamiseen. Myös vastausaste saattaisi näissä kyselyissä osoittautua ongelmalliseksi. Myöskin puhelimitse suoritettu haastattelu saattaisi olla hankalaa. Valitulla kasvokkain haastattelu menetelmällä saatiin yhteensä 1477 käypää havaintoa. (Kalmi & Ruuskanen 2018:5.)

Haastateltavat valittiin satunnaisesti, joten vastaajat eivät välttämättä olleet kotitaloutensa raha-asioista päättäviä henkilöitä. Vastaajien ikähaarukka oli 18 – 92-vuotta. Haastattelun kesto oli keskiarvoisesti 33 minuuttia. Kyselyyn vastattiin anonyymisti, mistä johtuen heidän vastauksensa saattavat olla luotettavia, sillä heidän ei tarvinnut huolehtia tietosuojasta. Haastattelut suoritettiin huhtikuussa 2014 ja haastattelut suoritti TNS Gallup. (Kalmi & Ruuskanen 2018:5.)

Tässä tutkimuksessa on ensin selvitetty vastausasteet taloudellisen lukutaidon eri osa-alueisiin. Tämän jälkeen on selvitetty eläkesäästämisen vastausasteet eri ryhmissä, kuten sukupuolen, iän, tulotason sekä taloudellisen tietämyksen ryhmissä. Tässä tutkimuksessa on käytetty regressioanalyysia tutkittaessa, mitkä muuttujat ovat merkitseviä muuttujia eläkesäästämiseen.

4.2 Muuttujat

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää suomalaisten taloudellisen lukutaidon aste. Tutkimuksessa selvitetään myös säästävätkö suomalaiset eläkettään varten ja onko taloudellisella lukutaidolla sekä eläkesäästämällä yhteyttä. Taloudellista lukutaitoa mitattiin kolmessa eri kategoriassa: taloudellisessa tietämyksessä, taloudellisissa käyttäytymisissä sekä taloudellisissa asenteissa. Taloudellista tietämystä mitattiin pääosin OECD:n kehittämin mittarein, mutta tähän on lisätty myös muussa kirjallisuudessa esiintyneitä mittareita.

4.2.1 Taloudellisen tietämyksen muuttujat

Taloudellista tietämystä mitattaessa lähdettiin liikkeelle ensin perus jakolaskulla, kysyttäessä paljonko tuhat euroa jaettuna viidellä on. Perus jakolaskun jälkeen kysyttiin inflaation ja reaalikoron ymmärtämistä, kysymällä miten tilin vuotuinen 1% korko ja 2% inflaatio vaikuttaa ostovoimaan. Myös inflaation määritelmää kysyttiin. Koron ymmärtämistä mitattiin kolmella kysymyksellä. Ensimmäinen oli, miten suuri korko on tapauksessa, että lainaat kaverille 25€ ja saat seuraavana päivänä takaisin 25€. Toisena korko kysymyksenä kysyttiin, miten paljon rahaa on tilillä, johon laitetaan 100€ on vuoden päästä, kun korko on 2%. Korkoa korolle mitattiin kolmannessa korko kysymyksessä, kysymällä vastaajalta paljonko tilillä on rahaa viiden vuoden jälkeen, kun korko on 2%.

Riskin, tuoton ja hajauttamisen yhteyttä mitattiin kysymällä, onko sijoituksessa, jossa on korkea tuotto yleensä myös korkea riski. Vastaajilta kysyttiin myös hajauttamisen vaikutusta riskiin, rahastojen tuotosta, osakkeiden arvojen vaihtelusta verraten joukkovelkakirjoihin sekä yleisen korkotason vaikutusta joukkovelkakirjoihin. Kysymykset ovat nähtävillä kokonaisuudessaan liitteessä 2.

4.2.2 Taloudellisen käyttäytymisen muuttujat

Taloudellisen käyttäytymisen osalta kysymyksinä tutkimuksessa on käytetty suoraa toistamalla OECD:n käyttämiä kysymyksiä. Taloudellista käyttäytymistä tutkittiin kysymyksillä kuten, harkitseeko vastaaja ennen ostosta, onko hänellä varaa siihen. Entä maksaako hän laskunsa ajallaan. Vastaajilta kysyttiin myös seuraavatko he oman

taloutensa asioita tarkasti ja asettavatko he taloudellisia tavoitteita itselleen. Kysymyksenä oli myös, suunnitteleeke hän talouden menoja tekemällä budjetin.

Tutkimuksessa kysyttiin myös, onko vastaaja säästänyt viimeisen 12 kuukauden aikana. Ja onko vastaajalla tapana lukea rahoitussopimus huolellisesti läpi, ennen kuin allekirjoittaa sen. Taloudellisen käyttäytymisen tutkimuskysymykset ovat nähtävillä liitteessä 3.

4.2.3 Taloudellisten asenteiden muuttajat

Taloudellisia asenteita mitattiin tutkimuksessa kolmella kysymyksellä. Kysyttiin kuinka hyvin pitää paikkaansa väite, että ”Elät vain tätä päivää varten, etkä huolehdi huomimisesta”. Toisena kysyttiin, miten paljon arvostaa rahan tuhlaamista kuin säästämistä. Kolmantena esitettiin väite että ”Raha on kuluttamista varten”. Nämä kysymykset ovat myös suoraa OECD:n kyselystä. Taloudellisten asenteiden kysymykset ovat nähtävillä kokonaisuudessaan liitteessä 4.

4.2.4 Eläkesäästämisen muuttajat

Eläkesäästämistä ja eläkkeeseen varautumiseen liittyen kysyttiin ensin, onko vastaaja koskaan ajatellut, kuinka paljon hänen täytyisi säästää eläkettään varten. Seuraavana kysyttiin, kokeeko vastaaja säästämisen tasonsa eläkettä varten millaiseksi; onko se riittävää, vai liian vähäistä. Mikäli vastaaja sanoi eläkesäästämisensä olevan liian vähäistä, häneltä kysyttiin jatkokysymys, miksi näin oli. Vastausvaihtoehtoina tähän oli seitsemän eri vaihtoehtoa:

1. En ansaitse riittävästi
2. Haluan kuluttaa rahani nyt
3. Aion säästää enemmän tulevaisuudessa
4. En ole ajatellut asiaa
5. En ole kiinnostunut talousasioista
6. En tiedä / en osaa sanoa
7. Ei vastausta.

Neljäntenä eläkeaiheisena kysymyksenä oli, että minkä ikäisenä henkilön pitäisi alkaa miettiä eläkettään. Kysyttiin myös millä tavoin vastaaja on varautunut eläkkeeseensä. Tässä vaihtoehtoina oli:

1. Olen ottanut vapaaehtoisen eläkevakuutuksen
2. Säästän muuten eläkeikää varten
3. Aion työskennellä myös eläkkeellä
4. Aion myydä asunnon
5. Aion myydä yrityksen
6. Aion myydä muuta omaisuutta
7. Aion ottaa / olen ottanut käänteisen asuntolainan
8. Aion turvautua puolison, lasten tai muiden sukulaisten apuun
9. Työeläkkeeni on riittävä kattamaan eläkeajan toimeentuloni, en tarvitse muuta varautumista
10. Ei ole ajatellut asiaa.

Vastaajilta kysyttiin myös arviota siitä, miten paljon eläkettä he tulevat saamaan eläkkeelle jäätyään. Myös vastaajan varmuutta ylläpitää haluamaansa elintaso kysyttiin. Eläkesäästämisen kysymykset ovat nähtävillä kokonaisuudessaan liitteessä 5. Eläkeaiheisiin kysymyksiin vastasivat henkilöt, jotka eivät ole vielä eläkkeellä. Vastaajia oli yhteensä 1085.

5. TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tässä kappaleessa tarkastellaan tutkimusten tuloksia. Ensin käydään läpi taloudellinen lukutaito, miten suuri osa vastanneista on osannut vastata oikein esitettyihin kysymyksiin. Sen jälkeen siirrytään eläkeaiheisiin kysymyksiin, jossa jo vähän sivuutan myös taloudellisen lukutaidon vaikutusta eläkkeeseen varautumiseen. Tämän jälkeen tutkitaan regressioanalyysin avulla mitkä asiat vaikuttavat eläkesäästämisen ajatteluun.

5.1 Taloudellinen lukutaito

Taulukosta 6 näemme, kuinka suuri osa vastaajista vastasi taloudellisen tietämyksen kysymyksiin oikein. Sarakkeessa ”Kaikki vastaajat” on kaikkien vastaajien osuus, ja sen jälkeen on naisten osuus, jonka jälkeen tulee miesten osuus. Vastaajia oli kaikkiaan 1477, joista 788 oli naisia ja 689 miehiä.

Taulukko 6 Taloudellisen tietämyksen oikeiden vastaajien prosenttiosuus. Suluissa on tutkimuksen kysymyksen numero.

Kysymys	Kaikki vastaajat	Naiset	Miehet
Tuhat euroa jaettuna viidellä (k35)	90,79	89,97	91,73
Inflaatio ja reaalikorko (k36)	77,18	72,84	82,15
Koron käsite (k37)	97,56	97,59	97,53
Koron laskeminen, 2 % vuodessa (k38)	79,62	73,35	86,79
Korkoa korolle (k39)	56,94	50,13	64,73
Riskin ja tuoton yhteys (k40_a)	89,78	88,32	91,44
Inflaation määritelmä (k40_b)	59,51	53,81	66,04
Hajauttaminen ja riski (k40_c)	67,1	62,82	71,99
Sijoitusrahastojen tuotto ja sen yhteys aikaisempaan tuottoon (k40_d)	59,99	54,19	66,62
Osakkeiden vs. joukkovelkakirjojen arvon vaihtelu (k40_e)	60,53	51,14	71,26
Joukkovelkakirjojen arvo ja korkotason muutos (k40_f)	24,37	21,95	27,14

Taulukosta 6 näemme, että suuri osa, 90,79 % vastaajista osasi vastata kysymykseen, paljonko on 1000 jaettuna viidellä. Naisten ja miestenkään välillä ei näytä suurta eroa olevan. Kysyttäessä inflaation ja reaalikoron yhteydestä tietämys hieman laskee 77,18 prosenttiin. Tässä kohtaa miesten ja naisten välillä näyttää olevan hiukan enemmän eroa tiedon suhteen, sillä naisista 72,84 % tiesi oikean vastauksen, kun taas miehistä oikean vastauksen tiesi 82,15 %. Koron käsite oli tuttu suurimmalle osalle vastaajista. Kaikista vastaajista 97,56% tiesi oikean vastauksen. Naisten ja miesten ero oikeassa vastauksissa oli todella pieni, ainoastaan 0,06 prosenttiyksikköä. Vaikka korko oli käsitteenä vastaajille tuttu, ei 2 prosentin vuosikoron laskeminen ollut kaikille kovinkaan helppo. Kaiken kaikkiaan 79,62 % vastaajista tiesi oikean vastauksen, ja naisista vain 73,35 %. Miesten osuus oikeista vastauksista oli 86,79 %. Kun kysyttiin vielä korkoa korolle - ilmiöstä laski oikein vastanneiden osuus 56,94 prosenttiin. Naisista 50,13 % tiesi oikean vastauksen, kun taas miehistä 64,73 % tiesi oikean vastauksen.

Naisten ja miesten osuudet oikeinvastanneista olivat samankaltaiset, kun kysyttiin riskin ja tuoton yhteydestä. Miehistä 91,44 % vastasi oikein, kun taas naisista oikein vastasi 88,32 %, kaiken kaikkiaan vastaajista oikein vastasi 89,78 %. Inflaation määritelmä oli vaikea kysymys suurelle joukolle, ja kaikista vastaajista 59,51 % vastasi kysymykseen oikein. Oikein vastanneiden naisten osuus oli 53,81 %, kun taas miesten osuus oli 66,04 %. Kysyttäessä hajauttamisesta sekä riskistä osasi oikein vastata 67,10 %. Naisista 62,82 % tiesi oikean vastauksen ja miehistä 71,99 %. Sijoitusrahastojen tuotosta kysyttäessä miehistä oikein vastasi 66,62 % ja naisista 54,19 %, kaikista vastaajista 59,99 % tiesi oikean vastauksen. Suurin ero naisten ja miesten tietämyksessä näyttää olleen kysyttäessä osakkeiden ja joukkovelkakirjalainojen arvon vaihtelusta. Naisista 51,14 % vastasi tähän kysymykseen oikein, kun taas miehistä jopa 71,26 % vastasi oikein. Kaikista vastaajista 60,53 % tiesi vastauksen. Tietämys oli huonoin niin naisilla kuin miehillä kysyttäessä joukkovelkakirjalainojen ja koron muutoksen yhteydestä. Naisista ainoastaan 21,95 % tiesi oikean vastauksen ja miehistäkin vain 27,14 %. Kaikista vastaajista 24,37 % tiesi oikean vastauksen.

Naisten taloudellinen tietämys näyttää olevan hieman alempi kuin miesten, sillä ainoastaan koron käsitteen kysymyksessä naiset saivat suuremman oikeinvastausprosenttiosuuden kuin miehet. Suurin ero naisten ja miesten välillä oli kysyttäessä osakkeiden ja joukkovelkakirjalainojen arvon vaihtelusta, jolloin ero oli jopa 20 prosenttiyksikköä.

Lusardin ja Mitchellin (2011: 499) määrittelemän taloudellisen lukutaidon mittarin mukaan, valittiin kolme kysymystä mittaamaan taloudellista lukutaitoa. Nämä kysymykset ovat:

1. K39 Kuinka paljon rahaa olisi tilillä viiden vuoden päästä, kun korko on 2% vuodessa ja talletusten tuotosta ei peritä veroa? (Oikea vastaus: Enemmän kuin 110€)
2. K36 Ajatellaan, että laitat tilillesi 1.000 euroa. Tilin vuotuinen korko on 1 prosentti eikä sen tuotosta tarvitse maksaa veroa. Inflaatio on 2 prosenttia vuodessa. Pystytkö vuoden päästä ostamaan tällä rahalla enemmän, vähemmän vai saman verran kuin tänään? (Oikea vastaus: Vähemmän kuin tänään)
3. K40c Kun sijoittaa varansa useampaan kohteeseen, niin riski sijoituksen arvon alennuksesta yleensä on suurempi, kuin sijoitettaessa vain yhteen kohteeseen (Oikea vastaus: Epätosi)

Taulukossa 7 nähdään ensimmäisellä rivillä kuinka monta prosenttia kaikista vastaajista sai nolla, yksi, kaksi tai kaikki kolme kysymystä oikein.

Taulukko 7 Montako taloudellisen tietämyksen kysymystä oikein?

Montako taloudellisen tietämyksen kysymystä oikein?	0 oikein	1 oikein	2 oikein	3 oikein	Vastaajia yhteensä
Kaikki	7,38	20,04	36,56	36,02	1477
Nainen	9,77	22,59	39,72	27,92	788
Mies	4,64	17,13	32,95	45,28	689
Ikäryhmä:					
18-29-v.	8,18	23,42	35,69	32,71	269
30-59-v.	6,58	17,56	35,8	40,05	729
60-v. +	8,14	21,92	38,20	31,73	479
Tulotaso:					
Alle 20.000 €	9,01	23,05	38,47	29,47	655
20.000 - 30.000 €	5,23	23,08	36,31	35,38	325
30.000 - 40.000 €	4,47	16,2	34,08	45,25	179
40.000 - 50.000 €	3,54	11,5	36,28	48,67	113
50.000 - 60.000 €	7,5	10,00	30,00	52,5	40
yli 60.000 €	1,82	7,27	38,18	52,73	55
Ei osaa sanoa/ ei vast.	15,45	18,18	31,82	34,55	110

Taulukosta 7 nähdään, että vastaajista 36,02 %, eli vähän yli kolmannes vastasi kaikkiin kolmeen kysymykseen oikein. Naiset pärjäsivät miehiä heikoimmin. Naisten alhaisempi tietämys taloudellisista asioista voi johtua siitä, että totutun tavan mukaan mies on perheessä se, joka hoitaa talouden raha-asiat. Tällöin naiselle ei kehity taloudellista tietämystä, vaikka se naiselle erittäin tärkeä olisi.

Ikäryhmistä eniten kaikki kolme kysymystä oikein saaneita oli keskimäinen ryhmä, eli ikäryhmä 30 – 59-vuotiaat. Heistä noin 40 % vastasi kolme oikein. Tulotasoista heikoimmin pärjäksi alle 20.000 euroa vuodessa tienaavat. Parhaiten pärjäksi yli 60.000 € vuodessa tienaavat. Tästä voi päätellä, että taloudellinen tietämys korreloi tulotason kanssa positiivisesti.

5.1.1 Taloudellinen käyttäytyminen

Taulukosta 8 näemme kuinka taloudellisen käyttäytymisen vastaukset ovat jakaantuneet. Taulukosta näemme osuudet vastaajista, jotka ovat väitteen kanssa täysin samaa tai jossain määrin samaa mieltä. Vastaajia oli kaikkiaan 1477, joista 788 oli naisia ja 689 miehiä.

Taulukko 8 Taloudellista käyttäytymistä kuvaavien väittämien kanssa samaa mieltä

Kysymys	Kaikki	Naiset	Miehet
Harkitsee onko varaa (k7a)	84,97	84,52	85,49
Maksaa laskut ajallaan (k7d)	94,11	95,81	92,16
Seuraa omaa taloutta (k7f)	86,59	88,58	84,33
Asettaa taloudellisia tavoitteita (k7g)	72,11	73,1	70,97
Tekee budjetin ja on vastuussa perheen taloudesta (k2)	24,98	24,11	25,98
Säästää aktiivisesti (k10)	78,2	78,43	77,94
Lukee rahoitussopimukset huolellisesti (k7i)	87,68	88,71	86,5

Ennen tavaran ostoa 84,97 % vastaajista miettii, onko hänellä varaa siihen. Naisista 84,52 % sanoo pohtivansa asiaa, kun taas miehistä 85,49 % miettii asiaa ennen tavaran ostoa. Suuri osa vastaajista sanoo maksavansa laskut ajallaan. Naisista 95,81 % ja miehistä 92,16 %, kokonaisuudessaan laskut ajallaan maksaa 94,11 %. Omaa talouttaan seuraa 86,59 %. Naisista 88,58 % seuraa omaa talouttaan, miehistä hiukan pienempi osuus, 84,33 % tarkkailee omaa talouttaan. Taloudellisia tavoitteita asettaa 72,11 % vastaajista. Naisista 73,10 % ja miehistä 70,97 % asettaa taloudellisia tavoitteita pyrkii saavuttamaan niitä. Ainoastaan 24,98 % vastaajista tekee budjetin ja on vastuussa taloudesta. Naisista 24,11 % tekee budjetin ja miehistä 25,98 %. Aktiivista säästämistä harrastaa 78,20 % vastaajista. Naisista 78,43 % ja miehistä 77,94 %. Rahoitussopimuksen huolellisesti lukee ennen allekirjoitusta 87,68 % vastaajista. Naisista 88,71 % kertoo lukevansa sopimuksen huolellisesti läpi ja miehistä 86,50 %.

Kaiken kaikkiaan naisilla oli viidessä kysymyksessä seitsemästä korkeampi käyttäytymisaste kuin miehillä. Tästä voi päätellä, että naisilla taloudellinen käyttäytyminen on miehiä parempaa. Tätä voisi selittää sukupuoli erot harkitsevaisuudessa.

5.1.2 Taloudelliset asenteet

Taloudelliseen lukutaitoon kuuluu myös taloudelliset asenteet. Asenteita kuvataan taulukossa 8, jossa on esitetty prosenttiosuudet vastaajista, jotka ovat erimieltä esitettyjen väitteiden kanssa. Huomioon on otettu vastaukset 4 ja 5, eli jossain määrin epätosi sekä täysin epätosi. Myös tässä oli vastaajia yhteensä 1477, joista 788 oli naisia ja 689 miehiä.

Taulukko 9 Taloudellisten asenteiden väittämien kanssa erimieltä

Kysymys	Kaikki	Naiset	Miehet
Elän vain tätä päivää varten (k7b)	68,72	70,18	67,05
Saan mielihyvää, kun käytän rahat heti (k7c)	59,24	60,79	57,47
Raha on kuluttamista varten (k7h)	17,47	18,53	16,26

Taulukosta 8 näemme, että kaikista vastaajista 68,72 % on väitettä ”elän vain tätä päivää varten” vastaan. Naisista jopa 70,18 % oli väitettä vastaan, kun taas miehistä väitettä vastaan oli 67,05 %. Toisena väitteenä oli mielihyvän saamisesta, kun kuluttaa rahat heti, tätä väitettä vastusti 59,24 % kaikista vastaajista. Naisista väitettä vastusti 60,79 % ja miehistä 57,47 %. Kolmantena väitteenä oli, että ”raha on kuluttamista varten”. Tätä väitettä vastusti 17,47 % vastaajista. 18,53 % naisista oli väitettä vastaan, kun taas miehistä väitettä vastusti 16,26 %. Naisten taloudelliset asenteet ovat jokaisessa kolmessa kohdassa korkeammat kuin miesten. Voidaan siis todeta, että naisten taloudelliset asenteet ovat miehiä paremmat.

Taloudellisen lukutaidon eri osa-alueiden taulukoista voidaan todeta, että suomalaiset ovat melko lukutaitoisia. Taloudellisen tietämyksen osalta naisilla oli huomattavasti heikommat taidot kuin miehillä, kun taas taloudellisessa käyttäytymisessä ja asenteiden osalta naiset saivat suuremmat pisteet kuin miehet. Mikä osoittaa, että vaikka naisilla on vähemmän taitoa, heidän käyttäytymisensä ja asenteensa taloudellisissa asioissa on miehiä positiivisempaa. Voi olla, että miesten vahvempi taloudellisen tietämys johtuu siitä, että miehet ovat perinteen mukaan vastuussa perheen raha-asioista naisia useammin, jolloin heille kertyy tietämystä enemmän.

5.2 Eläkesäästäminen

Ensimmäinen kysymys, joka kysyttiin henkilöiltä, jotka eivät olleet vielä eläkkeellä oli, että ovatko he miettineet kuinka paljon heidän tulisi säästä kokonaisuudessaan eläkettä varten. Taulukosta 10 näemme, että ainoastaan 30,78 % vastaajista oli pohtinut paljonko heidän tulisi säästää eläkeikää varten. Ikäryhmien välillä ero on huomattava. Nuorimmassa ikäryhmässä, 18 – 29-vuotiaissa, ainoastaan 17,10 % oli miettinyt asiaa. Kun taas yli 60-vuotiaista peräti 33,88 % oli miettinyt asiaa. Ikäryhmistä eniten eläkeikänsä varautumista olivat miettineet 30 – 59-vuotiaat. Tämän voi selittää se, että nuorinta ikäryhmää ei eläkesäästäminen ole vielä kiinnostanut, voi olla, että he eivät koe sitä vielä ajankohtaiseksi, ja tulot riittävät vasta muuhun elämään, ettei eläkesäästämiseen välttämättä ole jäänyt tilaa. Eläköityminen on taas keskimmaiselle ja vanhimmalla ikäryhmällä koko ajan lähempänä ja ajankohtaisempi.

Kysyttäessä onko vastaaja ajatellut paljonko eläkeikää varten tulisi kokonaisuudessaan säästää, miesten ja naisten osuus oli melko tasainen, eikä eroa ollut nähtävissä kuin 1,22 prosenttiyksikköä. Vaikka siis taloudellisen tietämyksen erot olivat suuret naisten ja miesten välillä ei sukupuoli näyttänyt vaikuttavan eläkeikään säästämisen ajatteluun. Tämä voi johtua siitä, että vaikka tietämys oli naisilla alhaisempaa, naisten taloudellinen käyttäytyminen ja asenteet olivat korkeat. Taloudellinen tietämys näyttää kuitenkin taulukon 10 perusteella vaikuttavan eläkesäästämisen ajatteluun positiivisesti. Voi olla, että kuluttajat, joiden taloudellinen tietämys on korkeaa, ajattelevat talousasioitaan pitkälle aikavälille enemmän kuin taloudellisesti lukutaidottomat.

Taulukko 10 Oletko koskaan ajatellut, kuinka paljon sinun pitäisi säästää kokonaisuudessaan eläkeikää varten?

Oletko koskaan ajatellu,
kuinka paljon sinun pitäisi
säästää kokonaisuudessaan
eläkeikää varten? (K29)

	<i>Kyllä</i>	<i>En</i>	<i>Ei tiedä/ ei osaa sanoa</i>	<i>Ei vastausta</i>	<i>Vastaajia yhteensä</i>
Kaikki	30,78	63,78	4,33	1,11	1085
Nainen	30,21	64,93	3,82	1,04	576
Mies	31,43	62,48	4,91	1,18	509
Ikäryhmä:					
18-29-v.	17,10	76,21	5,95	0,74	269
30-59-v.	35,54	60,43	3,74	0,29	695
60-v. +	33,88	55,37	4,13	6,61	121
Tulotaso:					
Alle 20.000 €	24,68	67,93	6,12	1,27	474
20.000 - 30.000 €	39,35	57,41	2,78	0,46	216
30.000 - 40.000 €	29,29	64,29	5,00	1,43	140
40.000 - 50.000 €	37,76	58,16	3,06	1,02	98
50.000 - 60.000 €	37,14	60,00	0,00	2,86	35
yli 60.000 €	41,67	56,25	2,08	0,00	48
ei osaa sanoa/ ei vast	28,38	68,92	1,35	1,35	74
Taloudellinen osaaminen:					
0 oikein	27,14	64,29	7,14	1,43	70
1 oikein	25,37	68,29	4,88	1,46	205
2 oikein	28,17	66,24	4,31	1,27	394
3 oikein	36,54	59,13	3,61	0,72	416

Seuraava kysymys oli, että kun ajattelet tavoittelemaasi eläkkeentaso, koetko säästäväsi riittävästi vai et. Taulukossa 11 näemme, että kaikista vastanneista 28,57 prosenttia kokee säästävänsä liian vähän haluamaansa eläkkeentasaan verrattuna. Melkein puolet vastasi, ettei tavoittele mitään tasoa. Naisista suurempi prosenttiosuus sanoi säästävänsä liian vähän kuin miehistä. Nuorimmassa ikäryhmässä eläkkeen tavoittelemattomuus oli jopa melkein 60 %. Tavoittelemattomuuden nuoremmissa ikäryhmässä voi selittää se, että

eläke on varsinkin nuoremmille kaukainen asia, jota ei osaa vielä ajatella. Mutta tavoittelemattomuus eläketasoa kohtaan oli melko korkea myös vanhemmissa ikäluokissa. Eläketason ajattelemattomuus on hyvin yhtenevä sen kanssa, onko ihminen miettinyt miten paljon eläkkeelle tulisi säästää. Eli suuri osa kuluttajista ei pohdi paljonko eläkkeelle tulisi säästää, jolloin he eivät myöskään näytä tavoittelevan mitään tiettyä eläkkeen tasoa.

Kun katsotaan taloudellisen osaamisen kysymyksiin oikein vastanneita ja sitä säästääkö riittävästi eläkettään varten, huomataan riittävän säästämisen prosenttiosuuden kasvavan mitä enemmän on taloudellisen osaamisen kysymyksiä oikein. ”Ei tavoittele mitään eläkkeentaso” kohdalla huomataan, että prosenttiosuus sen sijaan laskee, mitä enemmän taloudellisen tietämyksen kysymyksiä on oikein. Näistä luvuista voisi sanoa, että taloudellinen tietämys vaikuttaisi jonkin verran siihen, kokeeko vastaaja säästävänsä riittävästi.

Taulukko 11 Kun ajattelet tavoittelemasi eläkkeen tasoa, koetko..

Kun ajattelet tavoittelemaasi eläkkeen tasoa, koetko...(K30)?							
	<i>Säästäväsä riittävästi</i>	<i>Säästäväsä liian vähän</i>	<i>Säästäväsä liian paljon</i>	<i>Et tavoittele mitään tasoa</i>	<i>Ei osaa sanoa</i>	<i>Eivastasta</i>	<i>Vastaajia yhteensä</i>
Kaikki	15,21	28,57	0,74	48,94	4,98	1,57	1085
Nainen	13,72	32,64	0,87	46,18	5,03	1,56	576
Mies	16,90	23,97	0,59	52,06	4,91	1,57	509
Ikäryhmä:							
18-29-v.	8,18	17,47	1,49	58,36	12,27	2,23	269
30-59-v.	15,68	33,53	0,58	46,62	2,59	1,01	695
60-v. +	28,10	24,79	0,00	41,32	2,48	3,31	121
Tulotaso:							
Alle 20.000 €	8,44	30,80	1,05	52,74	5,91	1,05	474
20.000 - 30.000 €	13,43	35,19	0,46	44,91	4,63	1,39	216
30.000 - 40.000 €	15,00	26,43	0,71	55,71	0,71	1,43	140
40.000 - 50.000 €	26,53	22,45	0,00	44,90	5,10	1,02	98
50.000 - 60.000 €	25,71	40,00	0,00	31,43	0,00	2,86	35
yli 60.000 €	52,08	6,25	2,08	39,58	0,00	0,00	48
Ei osaa sanoa/ ei vast.	20,27	16,22	0,00	43,24	13,51	6,76	74
Taloudellinen osaaminen:							
0 oikein	11,43	28,57	0,00	48,57	7,14	4,29	70
1 oikein	10,24	30,24	0,49	52,20	5,85	0,98	205
2 oikein	15,48	27,41	1,27	49,24	4,82	1,78	394
3 oikein	18,03	28,85	0,48	47,12	4,33	1,20	416

Vastaajilta, jotka sanoivat säästävänsä liian vähän eläkettään varten, kysyttiin mistä syystä he eivät säästä tarpeeksi. Vastaajat saivat valita vaihtoehdoista ne vaihtoehdot, jotka he kokivat itselleen osuviksi. Taulukosta 12 nähdään, että suurin syy suurimmalle osalle oli, että he eivät ansaitse tarpeeksi, että pystyisivät säästämään eläkettä varten.

Kaikista vastanneista 62,26 % sanoi syyksi, ettei ansaitse tarpeeksi. Vanhemmasta ikäryhmästä jopa 20 prosenttia vastaajista sanoi, ettei ole ajatellut asiaa. Tulotasolla 40.000 – 50.000 € olevista 31,82 % vastasi syyksi, ettei ansaitse riittävästi, yhtä monta vastausta oli saanut väittämät, että vastaaja sanoo aikovansa säästää tulevaisuudessa sekä sen, ettei vastaaja ole ajatellut asiaa.

Taloudellisen lukutaidon kysymyksien oikeiden vastauksien määrällä ei ollut suurta vaikutusta syihin, miksei vastaaja koe säästävänsä tarpeeksi. Nolla oikein vastanneista 60 prosenttia valitsi yhdeksi syyksi sen, ettei ansaitse riittävästi. Kolme oikein vastanneista luku oli 55 prosenttia. Asiaa ei ole ajatellut 14,52 prosenttia yhden oikein saaneista vastaajista. Vastaava luku kolme oikein vastanneilla oli 14,17 prosenttia.

Taulukko 12 Mistä syistä koet, ettet säästä eläkettä varten riittävästi?

	<i>En ansaitse riittävästi</i>	<i>Haluun kuluttaa rahani nyt</i>	<i>Aion säästää enemmän tulevaisuudessa</i>	<i>En ole ajatellut asiaa</i>	<i>En ole kiinnostunut talousasioista</i>	<i>En tiedä / ei osaa sanoa</i>	<i>Ei vastausta</i>	<i>Vastaajia yhteensä</i>
Kaikki	62,26	9,35	21,94	12,58	1,29	0,65	1,29	310
Nainen	67,55	7,45	21,28	12,23	2,13	0,53	1,06	188
Mies	54,10	12,3	22,95	13,11	0,00	0,82	1,64	122
Ikäryhmä:								
18-29-v.	61,70	8,51	38,3	12,77	2,13	0,00	0,00	47
30-59-v.	60,94	10,73	21,03	11,59	0,86	0,86	1,72	233
60-v. +	73,33	0,00	3,33	20,00	3,33	0,00	0,00	30
Tulotas o:								
Alle 20.000 €	72,60	6,85	18,49	11,64	1,37	0,00	0,00	146
20.000 - 30.000 €	59,21	7,89	21,05	13,16	1,32	2,63	0,00	76
30.000 - 40.000 €	48,65	16,22	27,03	10,81	2,70	0,00	5,41	37
40.000 - 50.000 €	31,82	22,73	31,82	31,82	0,00	0,00	4,55	22
50.000 - 60.000 €	35,71	14,29	35,71	7,14	0,00	0,00	7,14	14
yli 60.000 €	66,67	0,00	33,33	0,00	0,00	0,00	0,00	3
Ei osaa sanoa/ ei vast.	83,33	0,00	16,67	0,00	0,00	0,00	0,00	12
Taloudellinen osaaminen:								
0 oikein	60,00	15,00	20,00	5,00	0,00	5,00	0,00	20
1 oikein	67,74	6,45	19,35	14,52	1,61	0,00	0,00	62
2 oikein	67,59	7,41	18,52	11,11	1,85	0,00	0,93	108
3 oikein	55,00	11,67	26,67	14,17	0,83	0,83	2,50	120

Neljäntenä eläkeaiheisena kysymyksenä oli, missä iässä henkilön pitäisi ruveta suunnittelemaan omaa eläkettään varten. Taulukosta 13 nähdään, että 32,23 % vastanneista oli sitä mieltä, että eläkettä pitäisi alkaa miettiä 21-30-vuotiaana. Nuorimman ikäryhmän kohdalla on havaittavissa, että jopa yli 40 prosenttia heistä on sitä mieltä, että eläkesuunnittelu täytyisi aloittaa jo 20-30- vuotiaana. Sen sijaan vanhemmissa ikäryhmissä jopa 15 prosenttia on sitä mieltä, että suunnittelu täytyisi aloittaa jo nuorempana. Vanhempi ikäryhmä saattaa ajatella, että heidän olisi pitänyt mahdollisesti

itsekin aloittaa suunnittelu jo aiemmin, kun taas nuori sukupolvi, joka on nuori tällä hetkellä, ymmärtää taloudellisen tilanteensa, ja sen ettei säästäminen nuorempana välttämättä onnistu ja riittää, että säästää myöhemmin. Taloudellisen lukutaidon kysymyksiin oikein vastanneiden kesken vastaukset olivat melko yhtenevät. Kolme oikein vastanneista 33,98 prosenttia oli sitä mieltä, että suunnittelu täytyisi aloittaa 21-30-vuotiaana ja yhden oikein vastanneista 31,22 oli samaa mieltä. Joten taloudellinen lukutaito ei näytä tähän kysymykseen paljoa vaikuttavan.

Taulukko 13 Missä iässä mielestäsi henkilön pitäisi ruveta suunnittelemaan omaa eläkettään varten?

Missä iässä mielestäsi henkilön pitäisi ruveta suunnittelemaan omaa eläkettään varten? (K.32)	<i>Alle 20-vuotiaana</i>	<i>21-30-vuotiaana</i>	<i>31-40-vuotiaana</i>	<i>41-50-vuotiaana</i>	<i>Yli 50-vuotiaana</i>	<i>Ei tarvitse suunnitella</i>	<i>Ei tiedä / Ei osaa sanoa</i>	<i>Vastaaaja yhteensä</i>
Kaikki	14,5	32,23	21,51	17,17	8,4	3,05	3,14	1083
Nainen	13,57	34,43	24,70	14,43	6,78	3,13	2,96	575
Mies	15,55	29,72	17,91	20,28	10,24	2,95	3,35	508
Ikäryhmä:								
18-29-v.	8,55	41,64	23,05	16,73	4,09	1,86	4,09	269
30-59-v.	16,71	29,25	21,47	17,44	8,36	3,89	2,88	694
60-v. +	15,00	28,33	18,33	16,67	18,33	0,83	2,50	120
Tulotaso:								
Alle 20.000 €	16,07	34,04	19,87	17,76	5,50	3,17	3,59	473
20.000 - 30.000 €	16,67	32,41	21,30	12,96	13,89	0,93	1,85	216
30.000 - 40.000 €	9,35	24,46	30,94	17,27	10,79	4,32	2,88	139
40.000 - 50.000 €	11,22	36,73	18,37	18,37	12,24	2,04	1,02	98
50.000 - 60.000 €	25,71	48,57	11,43	14,29	0,00	0,00	0,00	35
yli 60.000 €	8,33	29,17	29,17	22,92	4,17	4,17	2,08	48
Ei osaa sanoa/ ei vast.	10,81	22,97	18,92	21,62	8,11	8,11	9,46	74
Taloudellinen osaaminen:								
0 oikein	17,14	30,00	25,71	8,57	7,14	1,43	10,00	70
1 oikein	17,56	31,22	19,02	16,59	7,80	5,37	2,44	205
2 oikein	15,01	31,30	20,36	17,05	12,21	1,78	2,29	393
3 oikein	12,05	33,98	23,13	19,04	5,30	3,37	3,13	415

Vastaajilta kysyttiin millä tavoin he ovat varautuneet tai aikovat varautua eläkkeelle siirtymiseen. Vastaajat pystyivät valitsemaan useamman vaihtoehdon. Taulukosta 14

nähdään, että eniten vastauksia sai ”Säästänyt muuten eläkeikää varten”, sillä kaikista vastaajista 33,18 prosenttia oli valinnut tämän vaihtoehdon. 23,23 prosenttia kaikista vastaajista oli valinnut vaihtoehdon, että ”työeläkkeeni on riittävä kattamaan eläkeajan toimeentuloni, ei tarvitse muuta varautumista”. Yli 60-vuotiaiden ikäryhmästä 49,59 % oli valinnut myös vaihtoehdon, aikovansa työskentelee eläkkeellä. Taloudellisen lukutaidon kysymyksiin kaikki kolme oikein vastanneista 40,38 % valitsi vaihtoehdon, että on säästänyt muuten eläkettä varten. Yhteen taloudellisen osaamisen kysymykseen oikein vastanneista osuus vastaavassa oli vain 26,34 %.

Kysyttäessä millä tavoin vastaaja on varautunut eläkkeeseensä, huomataan, että taloudellisen lukutaidon kysymyksiin oikein vastanneisuus nostattaa kaikissa vaihtoehdoissa prosenttilukua. Tämä on nähtävissä taulukossa 14. Esimerkiksi ensimmäinen vaihtoehto ”olen ottanut vapaaehtoisen eläkevakuutuksen” yhden ja kolmen taloudellisen tietämyksen kysymykseen oikeinvastanneiden prosenttiosuus kasvaa yli 10 prosenttiyksikköä. Ero on suurempi kohdassa ”säästänyt muuten eläkeikää varten”, jossa ero on peräti 14 prosenttiyksikköä. Taloudellisesti lukutaitoiset, eli he, jotka ovat vastanneet kaikkiin kolmeen taloudellisen tietämyksen kysymykseen oikein, näyttävät siis säästävän eritavoilla eläkettään varten enemmän kuin taloudellisesti ei niin lukutaitoiset.

Taulukko 14 Millä tavoin olet varautunut tai aiot varautua eläkkeelle siirtymiseen?

Millä tavoin olet varautunut tai aiot varautua eläkkeelle siirtymiseen? (K33)	Olen ottanut vapaaehtoisin eläkevakuutuksen	Säästänyt muuton eläkeikää varten	Aion työskennellä myös eläkkeellä	Aion myydä asunnon	Aion myydä yrityksen	Aion myydä muuta omaisuutta	Aion ottaa / olen ottanut käänteisen asuntolainan	Aion turvautua puolison, lasten tai muiden sukulaisten apuun	Työeläkkeeni on riittävä kattava	Muu	Ei ole ajatellut asiaa	Ei vastasta	Vastaajia yhteensä
Kaikki	23,32	33,18	24,70	6,18	11,24	8,76	2,49	5,62	23,23	3,69	11,71	1,47	1085
Nainen	24,65	30,38	25,17	4,69	11,81	7,64	3,47	7,12	20,66	4,17	11,28	1,56	576
Mies	21,81	36,35	24,17	7,86	10,61	10,02	1,38	3,93	26,13	3,14	12,18	1,38	509
Ikäryhmä:													
18-29-v.	10,41	40,89	9,67	2,23	0,74	4,83	0,74	4,46	21,56	2,97	24,54	1,12	269
30-59-v.	28,35	31,37	26,19	7,63	14,10	11,22	3,02	6,33	23,17	4,03	8,06	1,01	695
60-v. +	23,14	26,45	49,59	6,61	18,18	3,31	3,31	4,13	27,27	3,31	4,13	4,96	121
Tulotaso:													
Alle 20.000 €	12,24	30,59	22,78	6,12	7,17	6,96	2,11	6,75	20,04	3,80	18,78	2,11	474
20.000 - 30.000 €	28,70	33,33	25,46	6,02	11,11	5,56	2,78	3,70	25,93	4,63	6,48	0,46	216
30.000 - 40.000 €	30,71	30,71	20,71	5,00	10,00	11,43	4,29	7,14	27,14	3,57	5,71	0,00	140
40.000 - 50.000 €	27,55	42,86	30,61	7,14	13,27	9,18	1,02	5,10	25,51	4,08	4,08	0,00	98
50.000 - 60.000 €	51,43	31,43	42,86	17,14	34,29	20,00	2,86	0,00	25,71	2,86	0,00	0,00	35
yli 60.000 €	60,42	43,75	31,25	6,25	22,92	20,83	0,00	6,25	29,17	4,17	0,00	2,08	48
Eiosaa sanoa/eivast.	21,62	35,14	21,62	2,70	18,92	10,81	4,05	4,05	20,27	0,00	16,22	5,41	74
Taloudellinen osaaminen:													
0 oikein	14,29	21,43	20,00	2,86	7,14	5,71	1,43	4,29	25,71	1,43	22,86	1,43	70
1 oikein	18,54	26,34	26,34	2,93	9,27	6,83	1,95	1,95	23,90	3,41	9,76	2,93	205
2 oikein	21,83	31,22	22,08	6,85	10,41	8,88	2,28	6,60	22,34	3,05	12,94	1,02	394
3 oikein	28,61	40,38	27,16	7,69	13,70	10,10	3,13	6,73	23,32	4,81	9,62	1,20	416

Vastaajilta kysyttiin myös, miten paljon he arvioivat saavansa eläkettä kuukaudessa. Taulukosta 15 nähdään, että suurin osa vastanneista, 33,37 %, arvioi saavansa 1001 – 2000 euroa. Ikäryhmistä nuorimmainen ei osaa sanoa paljonko he tulevat saamaan eläkettä, sillä ikäryhmästä 18 – 29 -vuotiaat peräti 30,86 % vastasi, ettei tiedä paljonko eläkettä he arvioivat saavansa. Taloudellisen lukutaidon kysymyksiin yhden oikein vastanneista 32,68 % arvioi saavansa alle 1000 euroa eläkettä kuukaudessaan eläkkeelle jäätyään. Kaikki kolme kysymystä oikein saaneista 38,70 % arvioi saavansa 1001 – 2000 euroa. Taulukosta 15 voidaan huomata, että taloudellinen lukutaito näyttää vaikuttavan

vastaajan odotuksiin omasta eläkkeestään. Esimerkiksi niiden kohdalla, jotka luulevat saavansa 1000 – 2000 euroa, taloudellinen lukutaito vaikutti vastausprosenttiin nousevasti. Yhden ja kolmen oikein vastanneiden välillä oli kahdeksan prosenttiyksikköä. Samoin nouseva prosenttiluku oli havaittavissa 2000 – 3000 euron kohdalla.

Ne, joilla on korkeampi taloudellinen lukutaito odottavat ehkä myös korkeampaa eläkettä, sillä korkeampi taloudellinen lukutaito yleensä johtaa suurempiin tuloihin. Ja kun tulot ovat korkeammat odottaa kuluttaja, että myös eläke on suurempi.

Taulukko 15 Kuinka paljon arvioit saavasi lakisääteistä eläkettä kuukaudessa?

Kuinka paljon arvioit saavasi lakisääteistä eläkettä kuukaudessa, kun olet jäänyt eläkkeelle? (K33B)							
	0 - 1000€	1001 - 2000€	2001 - 3000€	Yli 3000€	Ei tiedä	Ei vastausta	Vastaajia yhteensä
Kaikki	30,41	33,73	5,90	1,75	23,23	4,98	1085
Nainen	33,51	30,21	4,86	1,04	25,35	5,03	576
Mies	26,92	37,72	7,07	2,55	20,83	4,91	509
Ikäryhmä:							
18-29-v.	26,39	27,88	4,46	0,37	30,86	10,04	269
30-59-v.	31,22	33,96	6,19	2,3	23,17	3,17	695
60-v. +	34,71	45,45	7,44	1,65	6,61	4,13	121
Tulotaso:							
Alle 20.000 €	42,41	24,26	2,32	1,05	24,47	5,49	474
20.000 - 30.000 €	28,24	44,44	6,02	0,00	18,06	3,24	216
30.000 - 40.000 €	20,71	47,14	9,29	0,71	20,71	1,43	140
40.000 - 50.000 €	10,20	57,14	7,14	0,00	21,43	4,08	98
50.000 - 60.000 €	11,43	37,14	22,86	8,57	17,14	2,86	35
yli 60.000 €	18,75	20,83	22,92	18,75	14,58	4,17	48
Ei osaa sanoa/ ei vast.	21,62	13,51	1,35	1,35	45,95	16,22	74
Taloudellinen osaaminen:							
0 oikein	38,57	21,43	5,71	0,00	27,14	7,14	70
1 oikein	32,68	30,24	3,41	0,98	28,78	3,90	205
2 oikein	35,28	32,49	5,58	0,51	21,32	4,82	394
3 oikein	23,32	38,70	7,45	3,61	21,63	5,29	416

Kysyttiin myös, kuinka varmoja vastaajat olivat siitä, että he pystyvät ylläpitämään haluttua elintasoja eläkkeelle jäädessään. Taulukosta 16 nähdään, että kaikista

vastanneista 42,03 % on jossain määrin varma, että pystyvät pitämään halutun elintason. Ikäryhmistä nuorimmaisessa täysin varmoja oli ainoastaan 13,38 %, kun taas yli 60-vuotiaiden ryhmässä täysin varmoja oli jo 32,23 %. Taloudellisen lukutaidon kysymyksiin kaikkiin kolmeen oikein vastanneiden joukosta jossain määrin varmoja on 46,39 %. Yhden oikein vastanneiden joukosta sama luku oli 38,05 %.

Kysyttäessä kuinka varma on, että pystyy ylläpitämään haluttua elintaso, suurin osa oli sitä mieltä, että pystyvät jossain määrin ylläpitämään halutun tason. Ikäryhmiä tarkasteltaessa nuorin ikäryhmä oli vähiten täysin varma elintason pitämisestä, kun taas vanhin ikäryhmä oli huomattavasti varmempi, että pystyy ylläpitämään haluttua elintaso. Tätä voi selittää se, että nuoremmalla ikäryhmällä eläkeikä on vielä melko kaukainen asia, ja kaikki on sen suhteen vielä epävarmaa. Vanhemmalla ryhmällä eläkeikä on jo kohta ovella ja eläketason ylläpitämisen on jo olennainen tieto.

Taloudellinen lukutaito näyttää jossain määrin vaikuttavan vastaajaan tuntemukseen siitä, pystyykö ylläpitämään halutun elintason. ”Jossain määrin varma” – vaihtoehdon kohdalla prosenttiosuus kasvaa, ja jopa 46,39 prosenttia taloudellisesti lukutaitoisista kokee jossain määrin olevansa varma elintason saavuttamisesta. Ja tarkasteltaessa vastausvaihtoehtoa ”täysin epävarma” huomataan, että prosenttiosuus laskee taloudellisen lukutaidon kasvaessa.

Taulukko 16 Kuinka varma olet siitä, että pystyt eläkkeellä ollessasi ylläpitämään halutunlaista elintasoa?

Kuinka varma olet siitä, että pystyt eläkkeellä ollessasi ylläpitämään halutunlaista elintasoa? (K34a)	Täysin varma	Jossain määrin varma	Melko epävarma	Täysin epävarma	Ei tiedä / ei osaa sanoa	Ei vastausta	Vastaajia yhteensä
Kaikki	18,89	42,03	23,04	11,34	3,69	1,01	1085
Nainen	16,32	42,53	23,26	12,50	3,99	1,39	576
Mies	21,81	41,45	22,79	10,02	3,34	0,59	509
Ikäryhmä:							
18-29-v.	13,38	47,58	21,93	6,69	8,18	2,23	269
30-59-v.	18,71	39,86	24,89	13,96	2,01	0,58	695
60-v. +	32,23	42,15	14,88	6,61	3,31	0,83	121
Tulotaso:							
Alle 20.000 €	16,03	37,55	27,00	13,71	4,64	1,05	474
20.000 - 30.000 €	18,98	41,67	22,22	13,89	3,24	0,00	216
30.000 - 40.000 €	14,29	46,43	27,86	8,57	2,86	0,00	140
40.000 - 50.000 €	17,35	55,1	16,33	7,14	3,06	1,02	98
50.000 - 60.000 €	31,43	51,43	11,43	5,71	0,00	0,00	35
yli 60.000 €	50,00	43,75	6,25	0,00	0,00	0,00	48
Ei osaa sanoa/ ei vast.	21,62	40,54	16,22	9,46	5,41	6,76	74
Taloudellinen osaaminen:							
0 oikein	15,71	40,00	24,29	8,57	7,14	4,29	70
1 oikein	18,54	38,05	21,46	15,12	5,37	1,46	205
2 oikein	20,30	39,85	23,86	12,44	3,05	0,51	394
3 oikein	18,27	46,39	22,84	8,89	2,88	0,72	416

5.3 Regressiomallit

Tässä tutkimuksessa eläkesäästämiseen vaikuttavia tekijöitä on tutkittu regressioanalyysin avulla. Regressioanalyysi on tehty Stata-ohjelmalla. Jokaisessa taulukossa on erillinen selitettävä muuttuja; Onko vastaaja miettinyt paljonko eläkeikää varten tulisi säästää, täytyykö eläkettä alkaa suunnittelemaan alle 40-vuotiaana sekä liian vähän säästävät tavoittelemaansa eläkkeen tasoon verraten. Jokaisessa taulukossa on muuttujien kohdalla muuttujan regressiokerroin ja suluissa p-arvo. Taulukkoon on merkitty myös muuttujien merkitsevyytasot tähdillä: *** < 0,01, **<0,05 ja *<0,10.

Regressiotaulukoissa on esitetty, kuinka sukupuoli, ikä, vuositulot, taloudellinen käyttäytyminen, taloudellinen asenne sekä talousosaaminen vaikuttavat selitettävään muuttajaan. Koska selittävät muuttajat ovat kategorisia, verrataan tuloksia ryhmän perusr ryhmään. Sukupuolen osalta perusr ryhmänä on miehet, joten vastauksia verrataan miesten tuloksiin. Ikäryhmässä perusr ryhmänä on 18-29-vuotiaat, tulotasossa perusr ryhmänä on alle 20.000 € vuodessa tienaat ja taloudellisessa osaamisessa perusr ryhmänä on ryhmä, joka ei vastannut yhteenkään taloudellisen tietämyksen kysymykseen oikein.

Taulukossa 17 selitettävänä muuttujana oli, onko vastaaja miettinyt paljonko eläkeikää varten tulisi säästää. Tuloksista voidaan nähdä, että taloudellisella tietämyksellä eikä taloudellisella käyttäytymisellä ole vaikutusta tähän asiaan. Sen sijaan vastaajan taloudellisella asenteella näyttää olevan positiivinen vaikutusta siihen, onko hän miettinyt paljonko eläkeikää varten tulisi säästää. Taloudellinen asenne on tilastollisesti merkitsevä 5 % merkitsevyystasolla. Tulosten perusteella, jos vastaaja huolehtii huomisesta eikä elä vain tätä päivää varten, hän on miettinyt myös eläkeikään säästämistä. Tulos on looginen, sillä ihminen, joka pohtii taloudellista pärjäämistään tätä päivää pidemmälle, on varmasti joskus miettinyt, miten rahoittaa elämänsä eläkeikäisenä.

Tulotasoista muutama ryhmä näyttää olevan vaikuttava tekijä siihen, onko ihminen miettinyt eläkesäästämistään. Tulotasoista 20.000 – 30.000 €, 40.000 – 50.000 € sekä yli 60.000 € oli positiivinen vaikutus eläkesäästämisen ajatteluun. Tulotaso 20.000 – 30.000€ oli tilastollisesti merkitsevä 1 % merkitsevyystasolla. Tulotaso 40.000 – 50.000 € oli merkitsevä enää 5 % merkitsevyystasolla ja tulotaso yli 60.000 € merkitsevä enää 10 % merkitsevyystasolla. Tulotaso vaikuttaa siis positiivisesti siihen ajatteleeko paljon eläkeikään tulisi varautua, mutta merkitsevyys laskee mitä suurempi on vastaajan tulotaso. Tästä voisi päätellä, että pieni tuloisemman on pohdittava enemmän, miten selviää eläkeistä. Suuri tuloisempi ajattelee eläkettään myös, mutta tarve voi olla pienempi aktiiviselle eläkepohdinnalle, sillä varallisuus voi olla parempi kuin pienituloisemmalla.

Tutkimuksen mukaan iällä on vaikutusta siihen, onko vastaaja pohtinut eläkesäästämistään. Suurimpaan ikäryhmään kuulumisen laski vastaajan suhtautumista siihen onko hän pohtinut, paljonko eläkkeelle tulisi säästää. Ikäryhmällä 30-59-vuotiaat oli positiivinen vaikutus siihen onko vastaaja pohtinut asiaa. Nuoremman ikäpolven täytyy ehkä entistä enemmän miettiä sitä, miten he pärjäävät eläkkeellä, sillä eläketurva

vaikuttaa vuosivuodelta epävarmemmalta. Sen sijaan sukupuolella ei näytä olevan vaikutusta siihen onko vastaaja pohtinut paljonko eläkkeelle tulisi säästää.

Siihen onko pohtinut paljonko eläkkeelle tulisi säästää vaikutti siis positiivisesti taloudellinen asenne, muutamat tulotasoryhmät sekä nuorempi ikäryhmä. Negatiivisesti tähän selitettävään muuttujaan vaikutti ikäryhmä yli 60-vuotiaat.

Kalmin ja Ruuskasen (2018) tutkielmassa taloudellisen lukutaidon kolme ydinkysymystä eivät selittäneet eläkesuunnittelua. Tämä oli yhtenevää Ruotsissa ja Uudessa-Seelannissa tehdyissä tutkimuksissa. Kalmin ja Ruuskasen tutkimuksessa oli myös tehty laajennettu taloudellisen lukutaidon indeksi ja tämä oli tilastollisesti merkitsevä tutkittaessa eläkesuunnittelua. Tässä tutkimuksessa on otettu huomioon taloudelliset asenteet ja käyttäytyminen, ja kun näitä muuttujia kontrolloidaan ei taloudellinen tietämys ole merkitsevää.

Taulukko 17 Regressiotaulukko, jossa selitettävänä muuttujana "Oletko koskaan ajatellut, kuinka paljon sinun pitäisi säästää kokonaisuudessaan eläkeikää varten?" (k29)

	Kerroin (Keskivirhe)
Sukupuoli suhteessa miehiin	
Nainen	0,0149181 (0,492)
Ikäryhmä suhteessa 18-29-vuotiaisiin	
Ikäryhmä 30-59-v.	0,1362103 *** (0,000)
Ikäryhmä 60-v. +	-0,1070512 *** (0,001)
Tulotaso alle 20.000 € tienaaviin	
20.000 - 30.000 €	0,0764592 *** (0,006)
30.000 - 40.000 €	0,0050206 (0,884)
40.000 - 50.000 €	0,0880204 ** (0,037)
50.000 - 60.000 €	0,0993423 (0,131)
yli 60.000 €	0,1099916 * (0,057)
Ei osaa sanoa / ei vast.	0,0143184 (0,730)
Taloudellinen käyttäytyminen suhteessa ei harkitseviin	
Ennen ostopäätöstä harkitsee	0,0069998 (0,814)
Taloudellinen asenne suhteessa vain tätä päivää elävät	
Huolehtii myös huomista	0,0556971 ** (0,016)
Taloudellinen osaaminen suhteessa 0 oikein vastanneet	
1 oikein	-0,0102746 (0,820)
2 oikein	0,003478 (0,935)
3 oikein	0,062402 (0,149)
Merkittävyytasot	*** 1 %, **5%, *10%
Selitysaste	0,0964
Havaintojen määrä	1477

Taulukossa 18 selitettävänä muuttujana on kysymys pitäisikö henkilön alkaa suunnittelemaan eläkettään alle 40 -vuotiaana. Tutkimuksen mukaan taloudellisen lukutaidon millään osa-alueella ei ole vaikutusta tähän muuttujaan. Eli taloudellinen lukutaito, taloudellinen asenne eikä taloudellinen käyttäytyminen vaikuta siihen, kokeeko ihminen, että eläkkeeseen täytyisi alkaa suunnittelemaan alle 40 -vuotiaana. Sen sijaan merkitsevinä muuttujina on tulotasoista tulotasoryhmät 40.000 – 50.000 €, joka on tilastollisesti merkitsevä 5 % merkitsevyystasolla, tulotasoryhmä 50.000 – 60.000€ on tilastollisesti merkitsevä 1 % merkitsevyystasolla. Tilastollisesti merkitsevä on myös tulotasoryhmä yli 60.000€ tienaavilla, joka on tilastollisesti merkitsevä 5 % merkitsevyystasolla. Siihen miksi korkeampi tulotaso vaikuttaa positiivisesti siihen, että eläkkeelle tulisi alkaa pohtia alle 40-vuotiaana saattaa vaikuttaa se, että suurempi tuloisilla saattaisi olla mahdollisuus säästää aiemmin eläkettään varten. Tilastollisesti negatiivisesti merkitsevä on tulotasoryhmä, joka ei osaa sanoa omaa tulotasoaan, tämä ryhmä on tilastollisesti merkitsevä 5 % merkitsevyystasolla.

Tulotasoryhmä, joka ei osaa sanoa omaa tulotasoaan, vaikuttaa negatiivisesti siihen, ajatteleeko vastaaja, että eläkettä täytyisi alkaa pohtia alle 40 -vuotiaana. Tämän voi selittää se, että mikäli henkilö ei tiedä omaa vuosittaista tulotasoaan, hän ei ole kiinnostunut taloudellisista asioista niin paljon, että ajattelisi, että eläkettä täytyisi alkaa pohtimaan jo alle 40 -vuotiaana. Kaikki muut tulotasoryhmät, jotka olivat merkitseviä, olivat positiivisesti merkitseviä. Molemmat ikäryhmät olivat tilastollisesti negatiivisesti merkitseviä 1% merkitsevyystasolla. Eli molemmat ikäryhmät vaikuttivat alentavasti siihen, kokeeko vastaaja, että eläkkeelle tulisi säästää alle 40 vuotiaana. Tutkimuksen mukaan myös sukupuoli oli tilastollisesti merkitsevä 1% merkitsevyystasolla. Tämän voisi selittää se, että valitettavasti naisten euro on miesten euroa pienempi, ja naiset voivat kokea, että heidän täytyy alkaa pohtimaan eläkettään aiemmin saavuttaakseen eläketason, jonka haluavat. Myös se, että naisilla voi olla enemmän poissaolojaksoja töistä perheen perustamisen myötä erilaisten perhevapaiden vuoksi, voi vaikuttaa siihen, että naiset kokevat suuremmaksi tarpeen pohtia eläkettä jo alle 40-vuotiaana.

Tutkimuksen mukaan positiivisesti tähän selitettävään muuttujaan, eli täytyykö eläkkeeseen alkaa varautua alle 40-vuotiaana, vaikutti siis naiseus, sekä tulotasot 40.000 eurosta ylöspäin.

Taulukko 18 Regressiotaulukko, jossa selitettävänä muuttujana "Missä iässä mielestäsi henkilön pitäisi ruveta suunnittelemaan omaa eläkettään varten, vastauksena alle 40-vuotiaana." (k32)

	Kerroin (Keskivirhe)
Sukupuoli suhteessa miehiin	
Nainen	0,1113356*** (0,000)
Ikäryhmä suhteessa 18-29-vuotiaisiin	
Ikäryhmä 30-59-v.	-0,1234046 *** (0,000)
Ikäryhmä 60-v. +	-0,6042061 *** (0,000)
Tulotaso alle 20.000 € tienaaaviin	
20.000 - 30.000 €	0,0411604 (0,171)
30.000 - 40.000 €	0,0009289 (0,980)
40.000 - 50.000 €	0,0883466 ** (0,053)
50.000 - 60.000 €	0,2865965 *** (0,000)
yli 60.000 €	0,1089903 ** (0,082)
Ei osaa sanoa / ei vast.	-0,0837439 ** (0,062)
Taloudellinen käyttäytyminen suhteessa ei harkitseviin	
Ennen ostopäätöstä harkitse	0,044391 (0,167)
Taloudellinen asenne suhteessa vain tätä päivää elävät	
Huolehtii myös huomista	0,006709 (0,789)
Taloudellinen osaaminen suhteessa 0 oikein vastanneet	
1 oikein	0,0009957 (0,984)
2 oikein	0,0064787 (0,888)
3 oikein	0,0474504 (0,311)
Merkitsevyystasot	*** 1 %, **5%, *10%
Selitysaste	0,2599
Havaintojen määrä	1477

Taulukossa 19 selitettävänä muuttujana on se, että vastaaja kokee säästävänsä liian vähän tavoittelemaansa eläketasoonsa nähden. Taloudellisen lukutaidon millään kolmella osa-alueella ei näytä tutkimuksen mukaan olevan vaikutusta tähän selitettävään muuttujaan. Tulotasoryhmistä tilastollisesti negatiivisesti merkitseviä 1 % merkitsevyystasolla olivat

tuloryhmät Ei osaa sanoa sekä yli 60.000 euroa vuodessa tienaa. Tilastollisesti negatiivisesti merkitsevä 10 % merkitsevyystasolla oli myös tulotasoryhmä, joka tienaa 40.000 – 50.000 euroa vuodessa. Tämän voi selittää tietysti se, että suuremmat tulotasoryhmät tienavat enemmän ja heillä on suurempi mahdollisuus säästää, eivätkä he koe niin paljoa tunnetta, etteivät säästäisi tarpeeksi.

Tilastollisesti merkitseviä muuttujia oli myös ikäryhmät. Ikäryhmä yli 60-vuotiaat oli negatiivisesti tilastollisesti merkitsevä 1 % merkitsevyystasolla. Ikäryhmä 30 – 59-vuotiaat oli taas positiivisesti merkitsevä 1 % merkitsevyystasolla. Kun vastaajaan ikä oli vanhimmassa ikäryhmässä, eli silloin kun eläkeikä alkaa olemaan jo lähempänä, vastaajat eivät kokeneet säästävänsä liian vähän haluamaansa eläketasoon nähden. Vanhempi ikäryhmä ehkä pystyy myös säästämään eläkkeeseensä tässä vaiheessa enemmän, sillä kiireisimmät ja ehkä myös kalliimmat ruuhkavuodet on jo eletty. Eli vanhimmassa ikäryhmässä mahdollinen oma talo on jo maksettu eikä lapsia ole enää huollettavana. Myös se, että eläke on ehkä tälle ikäryhmälle konkreettisempi kuin nuoremmalle ikäryhmälle saattaa vaikuttaa siihen, että vastaaja ei tunne säästävänsä liian vähää, sillä vastaaja mahdollisesti tietää jo eläkkeensä määrän ja paljonko hän on saanut säästettyä eläkettään varten. Nuorempi ikäryhmään kuulumisen nosti vastaajan tunnetta siitä, että hän säästää liian vähän haluamaansa eläkkeentasoon nähden. Tässä voi syynä olla juurikin tuo, että vastaajalla ei ruuhkavuosien vuoksi ole mahdollista säästää niin paljoa kuin ehkä haluaisi.

Myös sukupuoli oli tilastollisesti merkitsevä 1% merkitsevyystasolla. Naisista saattaa tuntua, että eivät pysty säästämään tarpeeksi, sillä naisilla saattaa olla paljonkin poissaolojaksoja töistä mahdollisten raskauksien ja hoitovapaiden vuoksi. Töistä poissaolojaksot vaikuttavat tietysti naisten tulotasoon ajoittain ja he voivat kokea, etteivät pysty aina säästämään niin paljoa kuin haluaisivat.

Siihen, että kokeeko säästävänsä liian vähän haluamaansa eläkkeentasoon nähden positiivisesti, vaikutti siis ikäryhmä 30 – 59-vuotiaat sekä naiseus. Negatiivisesti tähän selitettävään muuttujaan vaikutti siis muutama tulotasoryhmä sekä ikäryhmästä yli 60-vuotiaat.

Taulukko 19 Regressiotaulukko, jossa selitettävänä muuttujana "Kun ajattelet tavoittelemasi eläkkeen tasoa, koetko säästäväsi liian vähän?" (k30)

	Kerroin (Keskivirhe)
Sukupuoli suhteessa miehiin	
Nainen	0,0599056 *** (0,004)
Ikäryhmä suhteessa 18-29-vuotiaisiin	
Ikäryhmä 30-59-v.	0,1572332 *** (0,000)
Ikäryhmä 60-v. +	-0,1111228 *** (0,000)
Tulotaso alle 20.000 € tienaaaviin	
20.000 - 30.000 €	0,0105116 (0,696)
30.000 - 40.000 €	-0,0467166 (0,161)
40.000 - 50.000 €	-0,0685508 * (0,093)
50.000 - 60.000 €	0,0972625 (0,127)
yli 60.000 €	-0,2137961 *** (0,000)
Ei osaa sanoa / ei vast.	-0,1071404 *** (0,008)
Taloudellinen käyttäytyminen suhteessa ei harkitseviin	
Ennen ostopäätöstä harkiti	0,0411248 (0,152)
Taloudellinen asenne suhteessa vain tätä päivää elävät	
Huolehtii myös huomises	0,0158283 (0,481)
Taloudellinen osaaminen suhteessa 0 oikein vastanneet	
1 oikein	0,0242803 (0,579)
2 oikein	0,0111021 (0,788)
3 oikein	0,0365845 (0,382)
Merkitsevyytasot	*** 1 %, **5%, *10%
Selitysaste	0,1068
Havaintojen määrä	1477

6. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Taloudellinen lukutaito on tärkeä taito kuluttajan elämässä. Taloudellisen lukutaidon avulla kuluttaja osaa valita lukuisista vaihtoehdoista itselleen pitkällä aikavälillä taloudellisesti kannattavia valintoja. Taloudellinen lukutaito sisältää taloudellisen tietämyksen lisäksi myös kuluttajan asenteita ja käyttäytymistä taloudellisia asioita kohtaan. Nämä kaikki kolme taloudellisen lukutaidon osa-aluetta vaikuttavat siihen, miten kuluttaja todellisuudessa tekee päätöksensä taloutta koskeviin asioihinsa. Tutkimuksen mukaan suomalaisista noin yksi kolmasosa on taloudellisesti lukutaitoinen, kun tätä mitattiin kolmella taloudellisen tietämyksen kysymyksellä. Suomalaisten taloudellista käyttäytymistä mittaavissa kysymyksissä suomalaiset saivat melko korkeita prosenttiosuuksia, jolloin suomalaisten käyttäytyminen talousasioissa on hyvällä mallilla. Suomalaisten taloudellisia asenteita mitattiin kolmella kysymyksellä, joista selvisi, että suuri osa suomalaisista on sitä mieltä, että raha on kuluttamista varten, vaikka ei elettäisi ainoastaan tätä päivää varten. Tämä voi tarkoittaa, että suomalaiset säästävät rahaa, mutta enemmän kulutusta varten kuin esimerkiksi eläkettä varten.

Eläkesäästämisen tärkeys kuluttajalle on Suomessakin noussut, vaikka vielä Suomessa on eläkejärjestelmä, joka takaa, ettei kukaan jää eläkkeelle jäädessään tyhjän päälle. Silti suomalaisista vain noin 31 % on pohtinut, kuinka paljon eläkeikää varten tulisi kokonaisuudessaan säästää. Suurimmaksi syyksi ihmiset, jotka eivät koe säästävänsä eläkettään varten riittävästi sanovat, etteivät ansaitse riittävästi, että pystyisivät säästämään eläkettään varten. 32 % mukaan suomalaisen pitäisi alkaa suunnittelemaan eläkettään jo alle 30-vuotiaana.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia minkälaisella tasolla suomalaisten taloudellinen lukutaito on, ja miten se vaikuttaa heidän eläkesäästämiseensä. Tässä tutkimuksessa tutkittiin miten vastaajana sukupuoli, ikä, tulotaso, taloudelliset asenteet ja käyttäytyminen sekä taloudellinen osaaminen vaikuttavat siihen, onko vastaaja miettinyt eläkkeeseen säästämistä, minkä ikäisenä eläkesuunnittelu pitäisi aloittaa sekä tunteeiko säästävänsä eläkettään varten liian vähän. Taloudellisella asenteella oli positiivinen vaikutus siihen selitettävään muuttujaan, että onko vastaaja miettinyt paljonko hänen tulisi eläkkeelle säästää.

Sen sijaan tulotasoryhmillä oli monessakin tapauksessa merkittävä vaikutus. Esimerkiksi pienimpään tulotasoryhmään kuulumisen lisäsi eläkesäästämisen ajattelua merkitsevästi.

Kun vastaaja kuuluu pienimpään tulotasoryhmään, vastaajan todennäköisesti täytyy miettiä tulevaisuuttaan melko tarkkaan, ja pohdittavaksi tulee myös se, miten vastaaja aikoo eläkkeensä rahoittaa. Toisena esimerkkinä suurimpaan tulotasoryhmään kuulumisen vähensi vastaajan tunnetta siitä, että hän säästää liian vähän. Mitä suuremmat tulot, niin sitä helpommin vastaajalla on tunne siitä, että voi säästää riittävästi.

Myös ikäryhmät olivat monessa tapauksessa varsin merkittäviä muuttujia. Vanhimpaan ikäluokkaan, eli ikäryhmään 60 + kuulumisen laski vastaajan tunnetta siitä, että hän säästää eläkettään varten liian vähän. Kun taas nuorempaan ikäryhmään, eli 30 – 59 - vuotiaisiin kuulumisen vaikutti lisäävästi vastaajan tunteeseen siitä, että hän säästää liian vähän haluamaansa eläkkeentasoon nähden. Tähän voi vaikuttaa se seikka, että nuorempi sukupolvi elää vielä elämässään aikakautta, jossa heillä on talo- ja autolainat maksuvaiheessa, ja maksettavana saattaa olla vielä lasten mahdollisesti kalliit harrastukset, tällöin ei rahaa riitä enää eläkkeelle säästettäväksi niin paljoa kuin ehkä haluaisi. Nuorempaan ikäryhmään kuulumisen vaikutti tutkimuksen mukaan positiivisesti siihen, että vastaaja on pohtinut, paljonko eläkkeelle tulisi säästää. Vanhempaan ikäryhmään kuulumisen vaikutti alentavasti siihen, onko vastaaja pohtinut säästämistarvetta eläkkeellensä. Tämän kokonaisuuden voisi myös tulkita siten, että vanhempi ikäryhmä ei ole pohtinut eläkkeelle jäämistarvettaan yhtä paljon kuin nuorempi väki, ja tämän vuoksi eivät myöskään koe säästävänsä liian vähän. Kun taas nuorempi sukupolvi on pohtinut, kuinka paljon heidän tulisi säästää eläkettään varten, ja tätän myöskin kokee säästävänsä liian vähän.

Sukupuoli oli monessa varsin merkitsevä muuttuja. Naiseus esimerkiksi vaikutti positiivisesti siihen, että vastaaja koki säästävänsä liian vähän. Tähän voi vaikuttaa ruuhkavuosien lisäksi se, että naiset saattavat olla enemmän pois työelämästä raskauksien ja hoitovapaiden takia, jolloin naiset kokevat, etteivät pysty säästämään eläkkeeseensä riittävästi. Äsken mainitut seikat voivat vaikuttaa myös tähän, sillä naiset voivat ajatella, että näiden syiden vuoksi eläkkeelle säästämistä tulee ajatella aikaisemmin. Tätä tukee myös se, että naiseus vaikutti sen sijaan positiivisesti siihen, että vastaajan mielestä eläkkeelle jäämistä tulisi alkaa pohtia jo alle 40-vuotiaana.

LÄHDELUETTELO

- Atkinson, Adele & Flore-Anne Messy (2012). Measuring financial literacy: Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE) pilot study. *OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions* 15, 1,3,6–71. ISSN 2079–7117.
- Bucher-Koenen, Tabea, Annamaria Lusardi, Rob J. M. Alessie & Maarten C. J. van Rooij (2017). How financially literate are women? An overview and new insights. *Journal of Consumer Affairs* 51:2, 255–283. ISSN 0022–0078.
- Collins, J. Michael & Carly Urban (2016). The role of information on retirement planning: evidence from a field study. *Economic Inquiry* 54: 4, 1860-1872.
- Eläketurvakeskus (2018a). *Paljonko saan eläkettä* [online]. [Siteerattu 10.1.2019]. Saatavana Word Wide Webistä: <URL:<http://www.tyoelake.fi/paljonko-saan-elaketta/>>.
- Eläketurvakeskus (2018b). *Eläkkeensaajien kokonaistulot* [online]. [Siteerattu 10.1.2019]. Saatavana Word Wide Webistä: <URL:<https://www.etk.fi/elakejarjestelmat/elaketurva/elakkeensaajien-kokonaistulot/keskimaaraiset-elakkeet/>>.
- Grifoni, Andrea & Flore-Anne Messy (2012). Current status of national strategies for financial education: A comparative analysis and relevant practices. *OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions* 16
- Jappelli, Tullio (2010). Economic literacy: An international comparison. *Economic Journal* 120:548, 429–451. ISSN 0013–0133, 1468–0297.
- Kalmi, Panu (2013). Taloudellinen lukutaito ja sen kritiikki. *Kansantalouden aikakauskirja*, 2013:2, 150-159
- Kalmi, Panu & Olli-Pekka Ruuskanen (2018). Financial Literacy and Retirement Planning in Finland. *Journal of Pension Economics & Finance* 17:3, 335-362
- Kalmi, Panu & Olli-Pekka Ruuskanen (2016). Suomalaiset pärjäävät taloudellisessa

tietämyksessä ja käyttäytymisessä hyvin suhteessa muihin maihin.

Kansantaloudellinen aikakauskirja 112 [online] [siteerattu 17.1.2019]. Saatavana World Wide Webistä: <URL:http://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/wp-content/uploads/2016/03/kalmi_ruuskanen.pdf>.

Kela (2017) *Kansaneläkettä, työeläkettä vai molempia?* [online]. [Siteerattu 10.1.2019]. Saatavana Word Wide Webistä:<URL: <https://www.kela.fi/kansanelaketta-vai-tyoelaketta>>.

Klapper, Leora, Annamaria Lusardi & Peter van Oudheusden (2015). Financial literacy around the world: Insights from the Standard & Poor's Ratings Services global financial literacy survey. *World Bank & George Washington University* [online] [siteerattu 7.3.2018]. Saatavana World Wide Webistä:<URL:http://gflec.org/wpcontent/uploads/2015/11/Finlit_paper_16_F2_singles.pdf>.

Lusardi, Annemaria (1999). Information, expectations, and savings for retirement. Teoksessa: *Behavioral dimensions of retirement economics* 81–115. Henry J. Aaron. Washington, DC: Brookings Institution ja Russell Sage Foundation. ISBN:0-8157-0063-6

Lusardi, Annamaria (2008). Financial literacy: An essential tool for informed consumer choice? *NBER Working Paper Series* [online] [siteerattu 8.1.2019]. Saatavana World Wide Webistä: <URL:<http://www.nber.org/papers/w14084.pdf>>.

Lusardi, Annamaria (2015). Financial literacy: Do people know the ABCs of finance? *Public Understanding of Science* 24:3, 260–271. ISSN 0963–6625, 1361–6609.

Lusardi, Annemaria & J. Beeler (2006). Saving between cohorts: The Role of Planning. *University of Michigan Retirement Research Center Working Paper* 2006:122.

Lusardi, Annamaria & Olivia S. Mitchell (2007). Baby boomer retirement security: the roles of planning, financial literacy, and housing wealth. *Journal of Monetary Economics*, vol. 54, 205–224.

Lusardi, Annamaria & Olivia S. Mitchell (2009): How ordinary consumers make

complex economic decisions: financial literacy and retirement readiness. *NBER Working Paper Series* [online] [siteerattu 7.3.2018]. Saatavana World Wide Webistä: <URL: <https://www.nber.org/papers/w15350.pdf>>.

Lusardi, Annamaria & Olivia S. Mitchell (2011). Financial literacy around the world: an overview. *Journal of Pension Economics and Finance* 10:4, 497–508. ISSN 1474–7472, 1475–3022

Lusardi, Annamaria & Olivia S. Mitchell (2014). The economic importance of financial literacy: Theory and Evidence. *Journal of Economic Literature* 52:1, 5–44. ISSN 0022–0515.

Maunu, Tallamaria & Sanna Tenhunen (2010). Eläkesäästäminen psykologisen taloustieteen näkökulmasta. *Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita* 2010:8. *ISSN 1795-3103.

OECD (2015a). *National strategies for financial education OECD/INFE policy handbook* [online] [siteerattu 11.1.2019]. Saatavana World Wide Webistä: <URL: <http://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/National-Strategies-Financial-Education-Policy-Handbook.pdf>>.

OECD (2015b). *OECD/INFE Core competencies framework on financial literacy for youth* [online] [siteerattu 11.1.2019]. Saatavana World Wide Webistä: <URL: <http://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/Core-Competencies-Framework-Youth.pdf>>.

OECD (2016). *G20/OECD INFE Core competencies framework on financial literacy for adults* [online] [siteerattu 11.1.2019]. Saatavana World Wide Webistä: <URL: <http://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/Core-Competencies-Framework-Adults.pdf>>.

Perry, Vanessa & Marlene D. Morris (2005). Who is in control? The role of self perception, knowledge, and income in explaining consumer financial behavior. *The Journal of Consumer Affairs* 39:2, 299-313. ISSN 0022-0078

- Tenhunen, Sanna (2012). Varautuminen eläkeikaan – Vapaaehtoisen säästämisen laajuus. *Eläketurvakeskuksen raportteja* 2012:5. ISSN 1798-7490.
- Tela (2017). *Kysymyksiä ja vastauksia: Eläkekatto* [online]. [Siteerattu 10.1.2019] Saatavana Word Wide Webistä: <URL: <https://www.tela.fi/elakekatto>>.
- Valkonen, Tarmo & Niku Määttänen (2010). Varallisuus ja eläkkeelle siirtyminen. *Eläketurvakeskuksen raportteja* 2010:1. ISSN 1798-7490.
- Van Rooij, Maarten C.J. & Annemaria Lusardi & Rob J.M Alessie (2011). Financial literacy and retirement planning in the Netherlands. *Journal of Economic Psychology*, 32:4, 593-608.

LIITTEET**Liite 1.** Lusardin ja Mitchellin (2011) kehittelemät kysymykset

(i) *Suppose you had \$100 in a savings account and the interest rate was 2% per year. After 5 years, how much do you think you would have in the account if you left the money to grow?*

- More than \$102
- Exactly \$102
- Less than \$102
- Do not know
- Refuse to answer

(ii) *Imagine that the interest rate on your savings account was 1% per year and inflation was 2% per year. After 1 year, how much would you be able to buy with the money in this account?*

- More than today
- Exactly the same
- Less than today
- Do not know
- Refuse to answer

(iii) *Please tell me whether this statement is true or false. 'Buying a single company's stock usually provides a safer return than a stock mutual fund'.*

- True
- False
- Do not know
- Refuse to answer

Liite 2. Taloudellisen tietämyksen kysymykset

K35 Kuvittele, että viisi veljestä saisi lahjaksi 1000 euroa rahaa. Kuinka paljon jokainen veljistä saisi rahaa, jos rahat jaettaisiin tasan veljesten kesken? (Oikea vastaus: 200€)

K36 Ajatellaan, että laitat tilillesi 1.000 euroa. Tilin vuotuinen korko on 1 prosentti eikä sen tuotosta tarvitse maksaa veroa. Inflaatio on 2 prosenttia vuodessa. Pystytkö vuoden päästä ostamaan tällä rahalla enemmän, vähemmän vai saman verran kuin tänään? (Oikea vastaus: Vähemmän kuin tänään)

1. Enemmän kuin tänään
2. Saman verran
3. Vähemmän kuin tänään
4. En tiedä
5. Ei vastausta

K37 Ajatellaan, että lainaat ystävällesi 25 euroa eräänä iltana ja hän maksaa takaisin lainaamasi 25 euroa seuraavana päivänä. Kuinka monta prosenttia korkoa hän on maksanut lainalleen? (Oikea vastaus: 0 prosenttia)

K38 Oletetaan, että laitat 100 euroa säästötillille, jonka korko on vuodessa 2%. Vuoden aikana et laita tilille lisää rahaa, etkä nosta tililtä rahaa. Kuinka paljon tilillä on rahaa ensimmäisen vuoden lopussa, kun korko on maksettu tilille? Oleta, että talletusten tuotosta ei peritä veroa. (Oikea vastaus: 102€)

K39 Ja kuinka paljon rahaa olisi tilillä viiden vuoden päästä, kun korko on 2% vuodessa ja talletusten tuotosta ei peritä veroa? (Oikea vastaus: Enemmän kuin 110€)

K40a-f Ovatko seuraavaksi luettelemani väittämät mielestäsi tosia vai epätosia?

- a) Sijoituksessa, jossa on korkea tuotto, on yleensä myös korkea riski (Oikea vastaus: Tosi)
- b) Korkea inflaatio tarkoittaa elinkustannusten nopeaa laskua (Oikea vastaus: Epätosi)
- c) Kun sijoittaa varansa useampaan kohteeseen, niin riski sijoituksen arvon alennuksesta yleensä on suurempi, kuin sijoitettaessa vain yhteen kohteeseen (Oikea vastaus: Epätosi)
- d) Sijoitusrahastoilla on varma tuotto, joka riippuu niiden aikaisemmasta tuotosta (Oikea vastaus: Epätosi)

- e) Osakkeiden arvo vaihtelee pitkällä aikavälillä enemmän kuin joukkovelkakirjalainojen (Oikea vastaus: Tosi)
- f) Yleisen korkotason noustessa joukkovelkakirjalainojen arvo nousee (Oikea vastaus: Epätosi)

Liite 3. Taloudellisen käyttäytymisen kysymykset

K7a Ennen kuin ostat jotain, harkitset huolellisesti, onko sinulla varaa siihen.

- 1 Täysin tosi
- 2 Jossain määrin tosi
- 3 Ei tosi eikä epätosi
- 4 Jossain määrin epätosi
- 5 Täysin epätosi
- 6 Ei osaa sanoa
- 7 Ei vastausta

K7d Maksat laskusi ajallaan.

- 1 Täysin tosi
- 2 Jossain määrin tosi
- 3 Ei tosi eikä epätosi
- 4 Jossain määrin epätosi
- 5 Täysin epätosi
- 6 Ei osaa sanoa
- 7 Ei vastausta

K7f Seuraat tarkasti omia taloudellisia asioitani.

- 1 Täysin tosi
- 2 Jossain määrin tosi
- 3 Ei tosi eikä epätosi
- 4 Jossain määrin epätosi
- 5 Täysin epätosi
- 6 Ei osaa sanoa
- 7 Ei vastausta

K7g Asetat tulevaisuuteen suuntautuvia taloudellisia tavoitteita ja pyrit saavuttamaan ne.

- 1 Täysin tosi
- 2 Jossain määrin tosi

- 3 Ei tosi eikä epätosi
- 4 Jossain määrin epätosi
- 5 Täysin epätosi
- 6 Ei osaa sanoa
- 7 Ei vastausta

K2 Suunnitteletko kotitalouden tai omia tuloja ja menoja etukäteen tekemällä kotitalouden tai henkilökohtaisen budjetin?

- 1 Kyllä, teen kotitalouden budjetin yksin tai yhdessä muiden perheenjäsenten kanssa
- 2 Kyllä, teen henkilökohtaisen budjetin
- 3 Teen budjetin suurempien menojen osalta
- 4 En suunnittele etukäteen
- 5 En tiedä
- 6 Ei vastausta

K10 Oletko kuluneen 12 kuukauden aikana säästänyt rahaa jollain seuraavista tavoista?

- 1 Säästit käteistä kotiin tai lompakkoosi
- 2 Säästit käyttötilillesi
- 3 Siirsit rahaa jollekin muulle tilille kuten säästötilille tai määräaikaiselle talletustilille
- 4 Annoit rahaa perheenjäsenellesi säästettäväksi puolestasi
- 5 Sijoitit rahaa osakkeisiin, rahastoihin, säästöhenkivakuutukseen tai joukkovelkakirjoihin
- 6 Säästit jollain muulla tavalla
- 7 Ei ole aktiivisesti säästänyt
- 8 Ei osaa sanoa
- 9 Ei vastausta

K7i Ennen kuin kirjoitat nimesi alle rahoitussopimukseen, luet sen ehdot huolellisesti.

- 1 Täysin tosi
- 2 Jossain määrin tosi
- 3 Ei tosi eikä epätosi
- 4 Jossain määrin epätosi
- 5 Täysin epätosi
- 6 Ei osaa sanoa

7 Ei vastausta

K5 Mikä seuraavista vaihtoehtoista kuvaa parhaiten tapaa, miten yleensä olet valinnut finanssitilanteen? (viisi tuotetta, viisi vastausvaihtoehtoa; pisteet vastauksista ”Harkitsin useita eri vaihtoehtoja eri yrityksiltä” tai ”Yritin löytää vaihtoehtoja, mutta en löytänyt”)

Vastausvaihtoehdot:

- 1 Harkitsin useita eri vaihtoehtoja eri yrityksiltä, ennen kuin tein päätökseni
- 2 Harkitsin useita eri vaihtoehtoja yhdeltä yritykseltä
- 3 En harkinnut muita vaihtoehtoja
- 4 Yritin löytää muita vaihtoehtoja, mutta en löytänyt
- 5 Joku muu teki valinnan puolestani
- 6 En tiedä
- 7 Ei osaa sanoa
- 8 Ei vastausta

Tuoteryhmät:

- Talletustuote
- Asuntolaina
- Sijoitusrahasto
- Kulutusluotto/pikavippi
- Vakuutustuote

K6 Mikä oli tärkein tietolähde tehdessäsi valintaa? (viisi tuotetta, useita vaihtoehtoja: ystävän tai sukulaisen neuvo, median kautta saatu tieto (muu kuin mainos) 1 pistettä; tuotevertailut, Finanssialan yrityksen työntekijältä saatu neuvo (muuten kuin konttorista tai myyjältä), FINE:stä saatu neuvo & yritti etsiä muita vaihtoehtoja: 2 pistettä

K8 Joskus voi käydä niin, että käytössä olevat varat eivät riitä menojen kattamiseen. Onko sinulle käynyt näin viimeisen 12 kuukauden aikana?

K9 Mitä teit viimeksi, kun tulot eivät kattaneet menoja? 1 piste jos K8 = ei tai K9 = ei ole lainannut

Liite 4. Taloudellisten asenteiden kysymykset

K7b Elät vain tätä päivää varten, etkä huolehdi huomisesta.

- 1 Täysin tosi
- 2 Jossain määrin tosi
- 3 Ei tosi eikä epätosi
- 4 Jossain määrin epätosi
- 5 Täysin epätosi
- 6 Ei osaa sanoa
- 7 Ei vastausta

K7c Saat enemmän mielihyvää siitä, että käytät rahat heti, kuin siitä, että säästäisit tulevaisuutta varten.

- 1 Täysin tosi
- 2 Jossain määrin tosi
- 3 Ei tosi eikä epätosi
- 4 Jossain määrin epätosi
- 5 Täysin epätosi
- 6 Ei osaa sanoa
- 7 Ei vastausta

K7h Raha on kuluttamista varten.

- 1 Täysin tosi
- 2 Jossain määrin tosi
- 3 Ei tosi eikä epätosi
- 4 Jossain määrin epätosi
- 5 Täysin epätosi
- 6 Ei osaa sanoa
- 7 Ei vastausta

Liite 5. Eläke

K29 Oletko koskaan ajatellut, kuinka paljon sinun pitäisi säästää kokonaisuudessaan eläkeikää varten?

- 1 Kyllä
- 2 En
- 3 Ei tiedä/ei osaa sanoa
- 4 Ei vastausta

K30 Kun ajattelet tavoittelemaasi eläkkeen tasoa, koetko...?

- 1 Säästäväsi riittävästi
- 2 Säästäväsi liian vähän
- 3 Säästäväsi liian paljon vai onko niin, että
- 4 Et tavoittele mitään tiettyä eläkkeen tasoa
- 5 En ole ajatellut koko asiaa
- 5 Ei osaa sanoa
- 6 Ei vastausta

K31 Mistä syystä koet, ettet säästä eläkettä varten riittävästi?

- 1 En ansaitse riittävästi
- 2 Haluan kuluttaa rahani nyt
- 3 Aion säästää enemmän tulevaisuudessa
- 4 En ole ajatellut asiaa
- 5 En ole kiinnostunut talousasioista
- 6 En tiedä/ei osaa sanoa
- 7 Ei vastausta

K32 Missä iässä mielestäsi henkilön pitäisi ruveta suunnittelemaan omaa eläkettään varten?

K33 Millä tavoin olet varautunut tai aiot varautua eläkkeelle siirtymiseen?

- 1 Olen ottanut vapaaehtoisen eläkevakuutuksen
- 2 Säästän muuten eläkeikää varten
- 3 Aion työskennellä myös eläkkeellä
- 4 Aion myydä asunnon
- 5 Aion myydä yrityksen
- 6 Aion myydä muuta omaisuutta

- 7 Aion ottaa / olen ottanut käänteisen asuntolainan
- 8 Aion turvautua puolison, lasten tai muiden sukulaisten apuun
- 9 Työeläkkeeni on riittävä kattamaan eläkeajan toimentulooni, ei tarvitse muuta varautumista.
- 10 Ei ole ajatellut asiaa
- 11 Muu, mikä?
- 12 Ei vastausta

K33 Kuinka paljon arvioit saavasi lakisääteistä eläkettä kuukaudessa, kun olet jäänyt eläkkeelle? Jos et tiedä tarkkaa summaa, anna paras arviosi.

K34a Kuinka varma olet siitä, että pystyt eläkkeellä ollessasi ylläpitämään halutunlaista elintaso?

- 1 Täysin varma
- 2 Jossain määrin varma
- 3 Melko epävarma
- 4 Täysin epävarma
- 5 Ei tiedä/ei osaa sanoa
- 6 Ei vastausta